

Bolivya: And Dağları'nda bir devrim laboratuvarı

Selim Karlı

I. Giriş

20. yüzyıl boyunca Latin Amerika'da sınıf mücadelesinin en sert ve en vahşi biçimler altında yürüdüğü, darbe, ayaklanma ve katliamların neredeyse günlük yaşamın bir parçasına dönüştüğü ülkelerin belki de başında yer alan Bolivya¹, bu özelliğini yeni yüzyıla da taşıdı. 2000 yılında suyun özelleştirilmesine karşı Cochabamba'daki kitle isyanıyla ayak seslerini duyuran, 2003 Ekimi'nde doğal-gaz ve petrol kaynaklarının kamulaştırılması talebi etrafında ülke çapında hemen bütün ezilen sınıf ve katmanların katıldığı ayaklanmayla zirvesine ulaşan ve burjuva hükümetinin kamulaştırmadan kaçınmak için başvurduğu oyalama yöntemlerine karşı 2005'teki isyanlarla süren yeni yükseliş dalgası, MAS'ın (Movimiento al Socialismo) lideri Evo Morales'in 2005 yılı sonunda başkanlığa seçilmesinin ardından yerini durgunluğa bıraktı. Ancak beş yıla yayılan olaylar silsilesi içinde sınıf mücadelesinin aldığı sert biçimler ve işçi hareketinin bu dönemde benzerine az rastlanan radikal taleplerle ön plana çıkması, Latin Amerika devrimci Marksist hareketleri arasında yaygın olan bir kanaatin, Bolivya'nın kıta ölçeğinde devrimin kilit ülkelerinden birisi olduğu yönündeki yaklaşımın **yeniden** güncellik

---

¹ Ülkede 1825 yılından 1981'e dek 193 darbe gerçekleşti. Bu, ortalama 10 ayda bir hükümet değişimi demek! Bkz. <http://en.wikipedia.org/wiki/Bolivia>.

kazanmasına yol açtı. 2003-2005 olaylarından hareketle yapılan değerlendirmelerde yaygın olarak "İkinci Bolivya Devrimi" olasılığından söz edildi.

Evet ikinci, çünkü Bolivya ilk devrimini 1952 Nisanı'nda, bir askeri darbe girişiminin silahlı işçi ayaklanmasına dönüşmesiyle yaşadı. Artık iyice gerilerde kalmış olan 1911 Meksika örneğinden sonra kıtanın ilk devrimine ev sahipliği yapan bu yoksul maden ve tarım ülkesi, devrimin başını son derece militan bir işçi hareketinin çekmesiyle Meksika örneğinden de ayrılarak bütün dünyanın değilse bile (aynı sıralarda Pasifik'in diğer kıyısında Kore Savaşı sürmekteydi) birçok kıta ülkesinin ve siyasi hareketin dikkatini üzerinde toplamayı başardı. Ancak yeterince önemsenmemeye ve unutulmaya alışkın olan Bolivya'nın bu şöhreti geçici oldu. Ne de olsa Haiti ile birlikte bölgenin en yoksul ülkelerindendi, dolayısıyla ekonomik açıdan önemsizdi. Üstelik 1952 devrimi işçi iktidarıyla sonuçlanmamıştı. Silahlı kuvvetleri tümüyle tasfiye ederek ve kendi ikili iktidar organını (COB)² oluşturarak Rus sınıf kardeşlerinin 1917 Şubat Devrimi'nde izlediği yola benzer bir gelişme gösteren Bolivya proletaryası kendi Ekim Devrimi'ni yaratamamış, iktidar, devrimin sırtına binen burjuva milliyetçisi MNR'nin³ ellerinde kalmıştı. Yedi yıl sonra gerçekleşen Küba Devrimi, hem zafere ulaşmış hem de bu sonuca farklı bir yoldan varmış olması (gerillanın zaferi) dolayısıyla kıtanın gündemini büyük ölçüde değiştirerek Bolivya'nın kendi kaderine, dolayısıyla da ABD'nin "şefkatli kollarına" terk edilmesinde rol oynayan bir diğer önemli faktör olacaktı.

Fakat genel olarak uluslararası Trotskist hareket, özelde IV. Enternasyonal merkezi ve daha özelde de Latin Amerika Trotskizmi için daha spesifik bir önemi vardı Bolivya olaylarının. Çünkü IV. Enternasyonal'in bu ülkedeki seksiyonu POR⁴, gerek devrimin öngününde, gerekse devrim sırasında ve sonrasında işçi hareketi, özellikle de hareketin en belirleyici kolu maden işçileri içinde burjuva milliyetçisi MNR'den sonra ikinci etkin siyasi aktör durumundaydı ve belirli bir süre için iktidarı alması önemli bir olasılık olarak gündeme girmişti. Bunun ne kadar güçlü bir olasılık olduğu, POR'un etkinliğinin gerçek düzeyinin ne olduğu ve başarısızlığın temelinde taktik ya da stratejik hangi tür hataların yattığı uluslararası Trotskist hareket içinde, ne devrim yıllarında, ne de daha sonra, hiçbir zaman yeterince sağlıklı temellerde tartışılmadı.

1952 Devrimi sırasında IV. Enternasyonal, Pabloculuk tartışması dolayısıyla, ilk tarihi ve en ciddi bölünmesinin eşiğindedi. Bolivya ve POR meselesinin gürültüye gelmesindeki en büyük faktörlerden biri belki de buydu. Öte yandan, POR'u 1952'deki başarısızlığa, rakibi burjuva MNR ile 1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren giderek sıkılaşan işbirliği politikası götürmüştü. Bu politika ise IV. Enternasyonal'in bütün kanatlarının desteğini alıyordu. Devrim gerçekleştikten sonra bile, bölünmenin kanatlarını oluşturan IV. Enternasyonal merkezi ve

2 COB: Central Obrera Boliviana (Bolivya İşçi Merkezi).

3 MNR: Movimiento Nacionalista Revolucionario (Milliyetçi Devrimci Hareket).

4 POR: Partido Obrero Revolucionario (Devrimci İşçi Partisi).

ABD seksiyonu SWP⁵, POR'un artık iktidarda olan MNR ile uzlaşma çizgisini desteklemeyi sürdürdü. Sonuç olarak bölünmenin taraflarının POR'un hataları konusundaki suç ortaklığı, meselenin Bolşevik temellerde bir (öz)eleştirisini yapmalarının önüne geçti ve sorun bir anlamda hasıraltı edildi. Böylece Bolivya Devrimi, uluslararası Trotskizm'den de hak ettiği ilgiyi göremedi.

Oysa devrimci Marksistlerin en azından 1940'lardan itibaren Bolivya'nın üzerinde hassasiyetle durması gerekirdi. Çünkü birincisi, Bolivya, bölgenin en militan işçi hareketine sahip olması dolayısıyla Latin Amerika'nın bütününe yönelik geliştirilecek devrim stratejisinde kilit öneme sahipti. Bolivya tarihi üzerine yazan az sayıda araştırmacından biri olan James Dunkerley, 1952'yi önceleyen on yılda maden işçilerinin elde ettiği örgütsel gücü ve benimsediği radikal çizgiyi "benzeri görülmemiş" olarak niteler⁶. Bolivya üzerine diğer pek çok değerlendirmede de maden işçileri dünyanın en militan işçi hareketlerinin başında ya da ilk sıralarında gösterildi hep. 1946 yılında madenci sendikası FSTMB'nin⁷ kongresine POR önderliği tarafından "Pulacayo Tezleri" adı altında sunulan programın kongre delegasyonu tarafından benimsenmesiyle Trotskist Geçiş Programı'nın bir versiyonu, işte bu militan işçi hareketiyle buluşuyordu. O tarihten 1985'te yaşanan madenci ayaklanmasına kadar geçen zamanda Bolivya, kesinti dönemleri dışında hep sosyalist devrim kapısının eşliğinde durdu, zaman zaman ayağını içeriye uzattı ancak o kapıdan hiç giremedi. 1952'deki devrimin hemen ertesinde POR ve FSTMB öncülüğünde kurulan ve işçi sınıfının diğer kısımlarını da kapsayan COB, bir ikili iktidar organı olarak doğdu. MNR'nin nüfuzuyla bu özelliğini yitirerek bürokrasinin denetimine girse de, hiçbir zaman tam olarak uysallaştırılmadı ve ülke politikasında başlıca etkin siyasi güç olma rolünü sürdürdü. 2003 ve 2005 ayaklanmaları sırasında dahi hareketin başını çeken başlıca güçlerden biri, gaz kaynaklarının işçi denetiminde kamulaştırılması talebiyle yine COB olmuştu. Bu kadar uzun soluklu bir militan sendika hareketi örneğine başka ülkelerde kolay kolay rastlanmaması, bu hareketin doğduğu dönemin Bolivya'sını önemli kılan bir diğer faktördür.

O tarihte kalay sadece Bolivya için değil genel olarak dünya ekonomisi için stratejik bir öneme sahipti. Bolivya uzunca bir süre dünyanın ikinci büyük kalay üreticisi olarak kaldı. Madenin askeri sanayideki önemi de göz önüne alındığında, bu kilit sektörün denetiminin ülkede kurulacak bir işçi devletinin eline geçmesi, dünya çapında sadece ekonomik dengeleri değil, askeri ve siyasi dengeleri de önemli ölçüde etkileyebilirdi. Dolayısıyla Bolivya'nın ekonomik zayıflığı, önemsenmemesine bir gerekçe oluşturamazdı. Aksine bu zayıflığın devrimci tarzda aşılması yönünde gösterilecek irade son derece kritik bir uluslararası öneme sahipti. Bolivya'dan farklı olarak dikkat çekici bir stratejik yönü (belki geo-

5 SWP: Socialist Workers Party (Sosyalist İşçi Partisi).

6 James Dunkerley, *Rebellion in the Veins, Political Struggle in Bolivia, 1952-82*, Verso Editions, Londra, 1984, s. 13.

7 FSTMB: Federación Sindical de Trabajadores Mineros de Bolivia (Bolivya Maden İşçileri Sendika Federasyonu).

politik konumu dışında) bulunmayan Küba'da yaşanan devrimin bile uluslararası dengelere ne kadar büyük bir etkide bulunduğunu, IV. Enternasyonal Birleşik Sekreteryası'nın dahi bu devrim sonucunda, bir süre için gerillacılığın büyümesine kapıldığını hatırlatalım.

İkincisi Bolivya, Trotskist bir örgütün ülke siyasetinde bu kadar etkin bir konuma ulaştığı az sayıdaki örnekten biriydi⁸. Devrim öncesinde belirleyici olan 1946-52 dönemi boyunca yaptığı bütün hatalara rağmen POR, devrimci ayaklanmada ikinci belirleyici siyasi parti olarak yer aldı. Devrim sırasında ve sonrasında da hatalı yönelişini sürdürdü. Çok geçmeden bölündü, liderlerinin önemli bölümünü MNR'ye kaptırdı. Buna rağmen tümüyle tasfiye olmadı. 1971'de yaşanan devrimci durumda da belli başlı siyasi aktörler arasında yine POR vardı. Dolayısıyla 1952'de çok büyük bir fırsat kaçmış olsa da, buradan doğru derslerin çıkarılması ve örgütün doğru temellerde, IV. Enternasyonal'in de desteğiyle güçlendirilmesi 1952'de yapılan hatanın telafi edilmesini mümkün kılabilir, tarihte az rastlanır bir şansla, kaçırılan tren tekrar yakalanabilirdi.

Üçüncüsü, IV. Enternasyonal'in diğer seksiyonlarının aksine, devrim aşamasında Bolivya POR'unun, Stalinizmin işçi hareketi içindeki hegemonyasını kırmak gibi bir sorunu yoktu! İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Stalinist partilerin dünya ölçeğindeki yükselişine karşın, PIR⁹ önderliğini elinde bulunduran Bolivyalı Stalinistler, 40'lı yıllar boyunca işledikleri muazzam hatalar yüzünden politik olarak iflas noktasına gelmişlerdi. PIR'in bölünmesiyle 1950'de kurulan Bolivya Komünist Partisi (PCB) devrim sırasında ve takip eden birkaç yılda güçsüz durumdaydı. Üstelik Bolivya, Trotskizmin, Stalinistlerden daha erken bir aşamada örgütlü forma kavuştuğu ender örneklerden biriydi¹⁰. Dolayısıyla IV. Enternasyonal'in tarihi bölünmesini tetikleyen Stalinizmin yükselişi olgusu, Bolivya'da geçerli değildi. Burada yakalanan fırsatın doğru bir biçimde değerlendirilmesi sayesinde, uluslararası alanda önemli bir mevzi kazanarak, IV içindeki krizi de devrimci tarzda aşma olasılığı vardı.

Bütün bunlar hatanın devasa boyutlarına işaret etmeye yeter de artar bile! En az bunun kadar trajik olan diğer nokta ise, bu kadar büyük bir hatanın IV. Enternasyonal hareketi içinde hiçbir zaman hak ettiği ölçüde netlikle açığa çıkarılmamış olmasıdır. Bunu bilince çıkarmanın ve bu hatanın arkasında yatan nedenleri irdelemenin, IV. Enternasyonal'in tarihini anlamak açısından da belirleyici bir önemi olduğunu düşünüyoruz.

Ancak mesele sadece geride kalmış bir olayı aydınlatmak değil, aynı zamanda benzer hataların bugün tekrar edilmesine karşı geçmiş tecrübelerden çıkarılan dersler temelinde politik mücadele vermek. Bolivya'da 1952'de iktidara gelen burjuva milliyetçisi hareket ve o dönemde bölge genelinde çeşitli

8 Robert J. Alexander, *Trotskyism in Latin America*, Hoover Institution Press, California, 1973, s.

111. Bir diğer önemli örneği Sri Lanka'dır.

9 PIR: Partido de la Izquierda Revolucionaria (Devrimci Solun Partisi).

10 Alexander, a.g.y., s.111.

ülkelerde iktidara yükselen benzer şahsiyetler (Arjantin'de Peron, Brezilya'da Vargas, Guatemala'da Arbenz, vs.), 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Latin Amerika'yı dünya kapitalizminin temposuna yetiştirmek için inisiyatif alan rejimlerin liberal ve serbest piyasacı politikalarının yarattığı tahribat ve toplumsal tepki karşısında düzeni ayakta tutmanın birer aracı olarak öne çıktılar. Bugün dünya çapında uygulanan neo-liberal politikaların benzer eğilimleri doğurduğu, yine Latin Amerika'da yaşanan gelişmelerle (Venezüella'da Chávez, Bolivya'da Morales ve bu ikisinden ayrı bir kategoride değerlendirilmesi gerektiğini düşündüğümüz, Brezilya'da Lula, Nikaragua'da Ortega, Uruguay'da Frente Amplio hükümeti, Şili'de Bachelet gibi örneklerle) doğrulanıyor. Ve Trotskist olduğunu iddia eden bir dizi hareket bu figürler karşısında 50-60 yıl önce işlenen hataları aynen tekrar edebiliyor. Alan Woods'un başını çektiği CMI'nın¹¹ Chávez yönetimini yücelten ve kendisini Chávez'in eleştirel destekçisi konumuna yerleştiren politikası bunun çarpıcı bir kanıtı¹².

Bolivya Devrimi ve sonrasında MNR iktidarı altında yaşananlar, sadece o dönemin değil, bugünün burjuva milliyetçisi veya reformist önderlikleri karşısında nasıl tavır almak gerektiği konusunda da önemli ipuçları sunuyor. Uluslararası alanda genel olarak sosyalist hareket içinde bu konuda gözlenen kafa karışıklığı hesaba katıldığında, Bolivya derslerini doğru bir biçimde değerlendirebilmek önem kazanıyor.

Öte yandan bugün IV. Enternasyonal geleneğinden gelip de bu Enternasyonal'i yeniden kurma ya da bu Enternasyonal'in 1938 tarihli kuruluş programı temelinde yeni bir uluslararası öncü inşa etme iddiasında olan pek çok uluslararası akım var. Bu iddiayı gerçeğe dönüştürmenin başlıca önkoşullarından biri ise hiç kuşkusuz, IV. Enternasyonal'in tarihini tümüyle eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutabilmek ve gerektiğinde özeleştirelden de kaçınmamak. İşte tarihsel bağlamı dolayısıyla Bolivya bu tür bir eleştirel değerlendirmenin en önemli uğraklarından birisi ve gelecekte bir Bolivya ve hatta Latin Amerika devriminin olası temel stratejik sorunlarını doğru bir biçimde kavrayabilmek de bu tarihin doğru anlaşılmasından geçiyor. Bizim bu çalışmamız, Türkçede bu tarihi süreç ile ilgili kaynakların sınırlı olması dolayısıyla önce olayların genel bir özetini sunmayı, POR meselesi etrafında düğümlenen tartışmayı okuyuculara aktarmayı ve özellikle Bolivya'nın geleceğine ilişkin yaklaşımımızı belirlemede önem taşıyan dersleri çıkararak kendi değerlendirmemizi ortaya koymayı hedefliyor. Bu dersler temelinde, gelecek sayılarda yer alacak bir yazımızda Bolivya'nın güncel sorunlarını ve muhtemel devrime ilişkin temel perspektiflerimizi sergileme şansı bulacağız.

Türkiye okuru için bir muamma olan Bolivya gibi bir ülkede bir devrimin hangi koşullarda gerçekleştiğini ortaya koyabilmek için bu ülkenin tarihine bir

11 CMI: Committee for a Marxist International (Bir Marksist Enternasyonal için Komite)

12 Birleşik Sekretarya'nın (BirSek) Lula ve başka ülkelerde (örn. İtalya) benzeri sol motifli liberal hükümetlerle işbirliği çizgisi hata kategorisini çok çok aşarak karşı-devrim safına iltihak niteliği taşıdığı için bu politikayı bu bağlamda ele almıyoruz.

ölçüde girilmesi gerektiği açık. Dolayısıyla, biz bu yazıda 1952 devriminin kendisine geçmeden önce Bolivya tarihini sınıf perspektifinden kısaca özetleyeceğiz. Bu özetin devrimin ardındaki dinamiklerin kavranması bakımından çok yararlı olacağını düşünüyoruz. Ancak bu bölümü ağır bulan okur, doğrudan doğruya devrimin ele alındığı III. Bölüme geçebilir.

II. Devrim öncesi Bolivya tarihine genel bakış

Dünya halklarının varacağı yer ortak: Ya sosyalizm, ya yok oluş. Ancak her bir halk bambaşka yollardan geçerek ilerliyor bu geleceğe. Tarih, her bir halka bambaşka oyunlar oynuyor. Ve Bolivya, bu yolların belki de en sürprizlerle dolu olanından geçiyor. Oysa Bolivya'nın yerli halkları, Quechua, Aymara, Guarani ve diğerleri, Kristof Kolomb ve takipçilerinin gelişinden sonra artık hiçbir şeye kolay kolay şaşırılmamayı öğrendiler. Binlerce yıllık medeniyetlerinin, hiç bilmedikleri bir dünyadan, hiç tanımadıkları bir barbarlıkla aniden gelen istilacılar tarafından yerle bir edilmesinden daha şaşırtıcı ne olabilirdi artık onlar için?

Ancak bu istila yalnızca bir başlangıçtı. Gasp edilen sadece toprakları değil, emegüçleri ve hatta bedenleri oldu. Köleliğin her iki türüyle aynı anda tanışma şerefine eriştiler. Tarımda, klasik Avrupa tipi derebeylik sistemiyle ırkçılığın bütünleşmesinden oluşan *pongueaje* düzeni altında birçoğu Avrupalı yeni efendilerinin malı haline gelirken, bu sistemden kaçabilenler, toprakları altındaki zengin gümüş yataklarının istilacılar için neden bu kadar önemli olduğunu daha anlayamadan madenlerde ücretli köleler haline geldiler. Ancak *conquistadores*¹³ And Dağları'nın bütün zirvelerini fethedemedi. Yerli halkların kendi medeniyetlerinden kalma tarımsal komünler (*comunidades*), giderek azalan ölçüde de olsa günümüze kadar varlıklarını sürdürdü.

Ekonomide derin karşıtlıklarla örülü bu yapıya, istiladan sonraki dönemde sert iniş ve çıkışlarla belirlenen tarihsel gelişim eşlik etti. Bugün Bolivya'nın kurulu bulunduğu alandaki Potosí bölgesi, zengin gümüş yatakları dolayısıyla, Amerika çapında 18. yüzyılın en kalabalık ve en zengin merkezlerinden biri halinde geldi. Köle emeğinin yanı sıra modern ücret sistemlerinin ve karmaşık mühendislik faaliyetlerinin bir arada yürüdüğü merkez, kapitalizmin çağdaş şehirlerinden biri görünümündeydi. 1800 yılında Bolivya'nın nüfusu Güney Amerika'da Brezilya'dan sonra ikinciydi ve Arjantin'in beş katıydı. 1825'te gelen bağımsızlık ülkeye huzur getirmedi. 19. yüzyıl boyunca gümüşün önemini kaybetmesine, sık sık yaşanan darbeler, komşu ülkelerle art arda girilen savaşlarda alınan yenilgiler ve muazzam bir toprak kaybı eşlik etti. 1879'da Şili ile yapılan Pasifik Savaşı neticesinde denize kıyısını kaybederek bir kara ülkesi haline gelişi, Bolivya'nın tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır ve ülkenin en acı hatıralarından biridir.

a. Kapitalist ve feodal sömürünün pençesindeki Bolivya

13 Conquistadores: Fatihler. Güney Amerika'yı fetheden İspanyol istilacılara verilen ad.

20. yüzyılın şafağına hızla yıpranmış ve iç karışıklıklardan harap olmuş bir cumhuriyetle giren Bolivya'nın talihini döndüren haber yine madenlerden geliyordu. Bir gümüş madeninde yüzey işçisi olarak çalışan Simon Iturri Patiño, 1894'te Llallagua yakınlarında borçla aldığı küçük bir toprak parçası altında yatan zengin kalay damarlarını keşfettiğinde yalnız kendisinin değil ülkenin de kaderi değişti. 40 yıl içinde dünyanın en zengin beş insanından biri haline gelerek "And'ların Rockefeller'i" olarak anılmaya başlanan Patiño'nun yükselişine, yine madencilikten gelen Aramayo ve Yahudi göçmeni Mauricio Hochschild eşlik etti. 1920'lerle birlikte bu üçü, ülkenin kalay ihracatının %80'ini elinde tutuyordu ve Bolivya, Malezya'dan sonra dünyanın ikinci büyük kalay üreticisi olacaktı.

Kalay baronlarının bu hızlı zenginleşmesinde elbette ki maden işçilerinin aşırı sömürsünün payı büyüktü. 4000-5000 metreye varan yüksekliklerde kurulan bir madene giren işçinin önünde en fazla 10-15 yıllık bir ömür kalmış demektir. Catavi madenlerinde sendika, işçiler için artık bir asgari ücret belirlenmesini istediğinde talep ettiği miktar günlük 32 cent'ti!¹⁴ Nem oranının %95'lere vardığı madenlerde, tüberküloz, belsoğukluğu gibi hastalıklarla burun buruna yaşayan, hayvanca koşullarda barınan ve beslenen maden işçilerinin kaybedecek pek bir şeyleri yoktu. İnsanın dayanma gücünü aşan bu ağır şartlara, kokainin hammaddesi ve bölgenin geleneksel tarım ürünü olan koka yaprağı ve alkol sayesinde güç bela göğüs gerebiliyorlardı. Tabii çiğnedikleri koka yaprağı uyuşturucu etkisini gösterince işçiler mücadelelerinde daha da korkusuz oluyorlardı. Böylece bu bitki en azından dünyanın bu bölgesinde, devrimci bir işlev kazanmış oluyordu!

Çalışabilir nüfusun yalnızca %3,5'ünü istihdam eden madenlerin GSYİH'nin %25'ini sağlamasına karşılık çalışan nüfusun %75'ini barındıran, ancak ekilebilir arazilerin yalnızca %2'si üzerinde gerçekleştirilen tarım üretimi, GSYİH'nin %33'ünü karşılayabiliyordu.¹⁵ 3 milyonluk ülkede 2 milyon köylü, ırkçı-feodal sistem *pongueaje* altında kölelik koşullarında ve para ekonomisinin tamamen dışında yaşarken, tarıma ayrılan toprakların yarısından fazlası yalnızca 615 aile arasında dağılmış durumdaydı¹⁶. Bunların en tepesinde ise ağırlıklı payı elinde tutan sekiz derebeyi bulunuyordu. Devrim öncesinde Bolivya'nın sahibi esas olarak bu sekiz derebeyi ve üç kalay baronundan oluşan ve *Rosca*¹⁷ olarak anılan iktidar bloku idi. Hepsinin üzerindeki esas figür olarak ise, sadece Bolivya değil dünya çapındaki ekonomik gücüyle Patiño yükseliyordu.

Öte yandan ülkede imalat sektörü yok denecek kadar küçüktü. Dolayısıyla işçi sınıfının stratejik kolu madenciler ve köylüler dağlık bölgelere yığılmışken kent sakinlerinin ağırlıklı bölümünü küçük burjuvazi, esnaf, zanaatkarlar, küçük mülk sahipleri, küçük tüccarlar, vs.¹⁸ oluşturuyordu. Böylece, ekonominin aşırı

14 Dunkerley, a.g.y., s. 14.

15 Dunkerley, a.g.y., s. 5.

16 Dunkerley, a.g.y., s. 19.

17 Yazının devamında bu iktidar blokunu biz de kısaca *Rosca* olarak anacağız.

çelişkilerden örülmüş yapısı ve sert iniş ve çıkışlarla belirlenen bir tarihin yaratıldığı patlayıcı bileşime, nüfusun bu özgün dağılımı ve küçük burjuvazinin nüfus içindeki belirleyici ağırlığı da katkıda bulunacaktı.

Toplumsal sınıflar arasındaki bu keskin sosyo-ekonomik ve coğrafi ayrılığa ırk ayrımı eşlik ediyordu. Derebeylerinin kölelerine resmi dil İspanyolca'yı öğretmeye niyetleri yoktu, çünkü bu dili öğrenen bir yerlinin iş bulmak için soluğu şehirde alacağını biliyorlardı. Bir milyondan fazla insan yalnızca Quechua, 600.000'den fazlası yalnızca Aymara konuşuyordu ve nüfusun %60'tan fazlası İspanyolca bilmiyordu. Okuma yazma oranı ise %10 civarındaydı. Böylece, İspanyolca okuma-yazma bilen ve askerlik hizmetini tamamlamış erkeklere tanınan oy kullanma hakkı yalnızca 150.000 kişinin yararlandığı bir ayrıcalıktı.

b. Bir dönüm noktası: Chaco Savaşı

Latin Amerika çapında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükselen ve serbest ticaretin önünü açan liberal rejimler 1930'lardaki dünya kriziyle birlikte tıkanma evresine giriyorlar, ezilen kitlelerde yükselen dinamizm ve küçük burjuvazi içinde gelişen radikal düşünce akımlarının basıncı karşısında düzeni ayakta tutma zorunluluğu, Bonapartist girişimleri gündeme getiriyordu. Ve bu yöndeki ilk inisiyatifler, pek çok örnekte silahlı kuvvetler bünyesinden çıktı.

Bolivya'da da yüzyılın başından 1930'lara kadar kalay baronları nispeten istikrarlı bir siyasi dönemin gölgesi altında büyük bir birikim elde edebildiler. Ancak Bolivya'nın 1932'de Paraguay'a açtığı savaş, ülkenin kaderini değiştiren gelişmeleri tetikleyecekti. İç politikada sıkışan başkan Salamanca'nın yardımına, ülkesinde faaliyet yürüten ABD'li petrol şirketi Standard Oil koştı. Emperyalist şirketin Bolivya ile Paraguay arasında uzanan Chaco ovasındaki çıkarları, rakip ülkede üs kurmuş olan Shell ile çatışınca, iki dev tekelin savaşı iki yarı-sömürge ülkenin savaşına dönüştü. O dönemin Bolivya solunun tamamının üzerinde birleştiği nokta, Chaco Savaşı'nın ülke tarihinde bir dönüm noktası ve 1952 devriminin temel tetikleyicisi olduğudur.

Üç yıl süren savaşta 250.000 Bolivyalı yer aldı. En az 50.000 kişi öldü, 20.000 kişi kayboldu. Savaş Bolivyalılar için aynı zamanda bir tanışma merasimi gibiydi. Topraklarından ilk defa ayrılan on binlerce yerli, maden işçileri, kentli işçiler, rütbeli askerleri oluşturan küçük burjuvalar ve öğrenciler, ülkelerinin hiç bilmedikleri ve savaş sonunda Paraguay'a kaptıracakları bu uzak köşesinde, sert bir iklim ve zorlu savaş koşulları altında birbirlerini tanıma olanağı buluyorlardı. Quechualar, Aymaralar ve diğer yerliler, kentlerden gelip kendilerini savaşa süren bu beyaz insanların "biz aynı ulustanız" dediklerini işitiyor, onlarla bu fikri tartışıyor, kulakları İspanyolca'ya alışıyor. Farklı ırklardan ve sınıflardan askerler

18 Guillermo Lora, "Revolution and Counter Revolution in Bolivia – The Great Decade of Class Struggles", Şubat 1952, <http://www.marxists.org/history/etol/writers/lora/1952/02/bolivia1.htm>.

arasındaki kader birliği düşüncesini, Bolivya'nın savaşta aldığı yenilgi ve komutanlarının yüz kızartıcı başarısızlıkları karşısında duydukları öfke tetikleyecekti.

Savaş bitip, Bolivya bir kez daha büyük bir toprak kaybına uğradığında, ülkenin eski düzenle devam edemeyeceği artık belliydi. Cepheden dönen kitlelerin inisiyatifi kendi ellerine almalarını engellemek orduya düşüyordu. Savaş gazisi Albay David Toro'nun 1936'daki darbesi bu şartlar altında gerçekleşti. "Askeri sosyalizm" söylemine Nazi tipi faşist motifler de eklenen Toro'nun ilk icraatı Standard Oil'i kamulaştırmak oldu. Bu aynı zamanda Latin Amerika tarihinin de ilk kamulaştırmasıydı¹⁹. Yıllar sonra bugünlerde tekrar gündeme gelen petrolün kamulaştırılması mücadelesinde belirleyici önemi bulunan devlet petrol şirketi de bu dönemde kurulacaktı. İleriki yıllarda Stalinist PIR'in kuruluşunda yer alacak olan Waldo Álvarez, Toro'nun hükümetinde ülkenin ilk işçi kökenli bakanı olarak, devrimden sonra işçi hareketine büyük zarar verecek bir geleneğin başlatıcısı oluyordu. Toro'nun ardından gelen ve genç yaşma rağmen ondan daha güçlü bir şahsiyet olan savaş kahramanı Yarbay Germán Busch, Toro'nun çizgisini sürdürürken, etrafına, birkaç yıl sonra MNR'yi kurarak ülke tarihinde büyük rol oynayacak isimleri toplamıştı. 1939'a kadar iktidarda kalan Busch'un en önemli adımı kalay baronlarını ihracattan elde ettikleri dövizin tamamını devlet bankasında bozdurmaya zorlayan kararı oldu. Ancak Busch'un bundan birkaç ay sonra gizemli bir biçimde intihar etmesi, kararın hayata geçişini engelledi.

1940'ta yapılan seçimleri, PIR'in kurucusu José Antonio Árze'ye karşı yarışan bir başka savaş gazisi Enrique Peñaranda kazandı. Eski General Peñaranda, genç ve ateşli astları Toro ve Busch'un aşırılıklarını telafiye girişerek *Rosca*'nın sarsılan iktidarını yeniden tesis etmeye çalıştı. İkinci Dünya Savaşı başlamıştı ve Peñaranda ile Bolivya, ABD ve müttefiklerinin safına geçiyor, Toro'nun kamulaştırdığı Standard Oil'e tazminat ödeyerek emperyalist patronundan özür diliyordu.

1930'lardaki ekonomik krizden büyük bir yara almadan kurtulan kalay baronları, 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Malezya'nın Japonya denetiminde kalması sonucunda, müttefik kuvvetlerin tek büyük kalay tedarikçisi durumuna geldiler. Kendi topraklarında kalay eritme tesisi kuran ABD, Patiño'yu kalayı düşük fiyattan kendisine satmaya zorladı ve böylece stokunu artırarak pazar fiyatını belirleme avantajını elde etti. Patlayan kalay talebini²⁰ ve fiyattaki düşüşü telafi etme zorunluluğu, madenlerdeki istihdamda hızlı bir artışa ve çalışma şartlarının daha da ağırlaşmasına yol açtı. Böylece Avrupa'nın göbeğinde patlayan savaşın bir cephesi de And Dağları'nda açılmış oluyordu. 1942'de Catavi madeninde başlayan grev, Patiño'nun direktifi doğrultusunda görülmemiş şiddetle bastırılacak, yüzlerce işçi aileleriyle birlikte katledilecekti.

19 Carlos D. Mesa Gisbert, "Historia de Bolivia - Época Republicana (1900 - 2000)", <http://www.bolivia.gov.bo/BOLIVIA/paginas/historia6.htm>.

20 Kalay madeni özellikle askeri sanayide stratejik bir önem taşıdığı için savaş dönemlerinde kalaya olan talep artıyor.

c. İşçi hareketinin yükselişi, 1946 ayaklanması ve POR-MNR işbirliği

1930'lu yıllarda serpilerek küçük burjuvazinin entelektüel kesimleri arasında beliren radikal düşünceler, Chaco Savaşı'nın ardından meyvelerini vermeye başlayacaktı. Ülkeyi geliştirmek yerine bulduğu gibi sömürmeyi tercih eden *Rosca*'yı devirmek, emperyalizme bağımlılığa son vermek gerektiği kesindi. Peki, bu nasıl yapılabilirdi?

Yeni gelişen Bolivya solunun bu soruya verdiği ilk cevap proletarya devrimi, kurulan ilk devrimci parti de Marksist bir parti oldu. Diplomatlık kariyeri sayesinde genç yaşta Avrupa gören Tristán Marof, burada tanıştığı Marksizm'i Bolivya'ya daha 1920'lerin sonunda taşıyacaktı. Chaco Savaşı ile kesintiye uğrayan bu ilk girişimler, Arjantin sürgününde devam etti ve 1934'te POR doğdu. Ancak parti çoğunluğunun José Aguirre Gainsborg önderliğinde Uluslararası Sol Muhalefet'in çizgisini benimsemesi, "reel politik" eğilimleri Marksizmine ağır basan Marof'a fazla geldi. Yarbay Busch'la sıkı bir ilişkiye giren Marof, etrafında toplanan azınlıkla birlikte kuruluşundan dört yıl sonra POR'dan koptu. Marof'un hemen ardından devrimci Marksist programı benimseyen POR, bir yandan da kendisini IV. Enternasyonal'in saflarında konumlandırıyordu. José Aguirre'nin 1939'da trafik kazasına kurban gitmesi ile genç kuşaktan Guillermo Lora'nın partinin önderi olarak sivrilmesi arasında geçen beş-altı yılda POR ülkede ciddi bir siyasi varlık göstermedi.

İlk devrimci parti Marksist olsa da, solun en güçlüsü değildi. Chaco Savaşı'nın düşük rütbeli subaylar arasında yarattığı sarsıcı etki doğal olarak büyük olmuştu. Ülkedeki kurucuları ilk olarak bu unsurlardan ve bir dizi entelektüelden oluşan burjuva milliyetçiliği, 1941-42 arasında kurulan MNR ile örgütlü forma kavuştu. MNR'nin kurucu kadroları ilk siyasi deneyimlerini Toro-Busch rejimleri içinde bakanlık ya da danışmanlık gibi roller üstlenerek aldılar. Peñaranda ile bu devrin kapanması, ayrı bir örgütün kurulmasını zorunlu kıldı. Ancak MNR'nin, ne açık bir siyasi programı, ne de özgün bir iktidar perspektifi vardı. Örgütün ilk programı Alman Nazi partisinin Bolivya versiyonuydu. Öte yandan, "Bolivya halkının ekonomik kurtuluşu ve egemenliğini sağlamak"²¹ temel hedef olarak belirlenmişti. Bu hedefe ulaşmak için bildikleri tek yöntem de ordu içinden destek sağlayarak askeri darbe aracılığıyla iktidarı almaktı. Bu süreçte ülkedeki Alman ve ABD büyükelçilikleri de perde arkasından son derece aktif bir rol oynuyorlardı. Alman elçiliğinden para aldığı söylenen²² MNR'yi faşistlikle suçlayanların başında ABD elçiliği ve Sovyet bürokrasisinin güncel çıkarları dolayısıyla ABD'yle işbirliği politikası güden Stalinist PIR geliyordu.

Böylece adı daha baştan kötüye çıksa da MNR, Catavi katliamı nedeniyle hükümete ve ABD emperyalizmine bayrak açmış olmasının faydasını görecek,

21 Dunkerley, a.g.y., s. 38.

22 Lora, a.g.y.

Devrimci Marksizm

aynı olaydan dolayı otoritesi sarsılmaya başlayan Peñaranda'nın 1943 Aralık'ında alaşağı edilmesiyle sonuçlanan darbe, MNR ve *Radepa*²³ adlı gizli subay örgütlenmesinin işbirliğiyle gerçekleştirilecekti. İşçi hareketi içinde belirli bir etkisi bulunan PIR'in, Catavi grevi sırasında kendisinden yardım isteyen maden işçilerinin bu talebini, ABD'nin çıkarlarına zarar vermemek güdüsüyle geri çevirmesi, hareketin madenciler arasındaki etkisinin kırılmasında önemli bir rol oynadı.²⁴

Darbenin başkanlığa taşıdığı Albay Gualberto Villarroel ve MNR ile kurduğu koalisyon hükümeti, öncülleri Toro ve Busch gibi "askeri sosyalist" ve Nazi eğilimleri bir arada taşısa da, işi onlarınkinden daha zordu. Savaş koşulları *Rosca*'nın üzerine doğrudan gitmeyi olanaksız kılıyordu. Kendisine popüler bir taban bulma zorunluluğuyla karşı karşıya olan Villarroel'in ilerici reformları biçimsel düzeyi aşamıyordu. En önemli icraatı, 1944'te madenci sendikası FSTMB'nin kurulmasını emretmek oldu. Ayrıca *pongueaje* sistemini yasaklayan bir kararname çıkarsa da bunun pratik bir karşılığı olmadı. Kayda değer olduğu düşünülebilecek bir diğer eylemi ise, ülkenin ilk yerli halklar kongresini toplamasıydı. Ancak çok geçmeden toprak talep eden köylüleri kanla bastırarak olan da bu hükümetti. Öte yandan parlamentoda büyük mülkiyet sahiplerine vergi öngören teklife karşı çıkması, MNR'nin radikalizminin sınırlarını göstermesi bakımından önemliydi.

Kalayın savaş sırasındaki kritik önemi dolayısıyla ABD daha baştan Villarroel-MNR hükümeti üzerinde büyük bir baskı kurmuş, MNR'nin önde gelen isimleri Villarroel'in de isteğiyle çekilene kadar ABD bu hükümeti tanımayı reddetmişti. Bir taraftan popüler tabanını kaybetmeme, diğer taraftan ülkedeki kapitalist ve emperyalist çıkarları koruma zorunluluğu hükümetin temel çelişkiydi ve savaşın sınıf mücadelesini sertleştirmesi dolayısıyla bu çelişki daha da ağır bir biçimde hissediliyordu. Savaşın sona ermesi ve Nazi dostlarının yenik çıkmasıyla birlikte hükümetin ABD'ye biat çizgisi daha da derinleşti.

Villarroel-MNR hükümeti, özel mülkiyeti hedef alan girişimlerden tümüyle uzak dursa da, Arjantin'deki Peron'a benzer bir biçimde, işçi sınıfı örgütlerinin önünü, dizginler kendi ellerinde olacak şekilde açtı. Bu çizgi özellikle madenlerde etkili olmuştu ve bu bile *Rosca*'nın hükümetten kurtulmak istemesi için yeterliydi. Darbe girişimlerinin boşa çıkmasıyla başka bir yöntem arayışına giren *Rosca*'nın imdadına Stalinist PIR yetişecekti.

Hükümetin çelişkilerle örülmüş ekonomi politikasının etkisini en ağır biçimde hissediciler kentli küçük burjuvazi ve kentli emekçilerdi. Yerlilere medeniyet öğretmeleri için kendilerine *gente decente*²⁵ rolü biçilen öğretmenlerin aldıkları sefalet ücretleriyle bunu yerine getirmeleri mümkün değildi. Ücret artışı taleplerinin reddedilmesiyle 1946 Temmuz'u başında greve gittiler. Üniversite öğrencileri de onları destekliyordu. 19 Temmuz'da hükümet kendi sonunu hazırlayan bir hataya imza atarak gösteri yapan öğrencilere ateş açtırdı.²⁶ Böylece patlayan ayaklanma,

23 *Radepa*: Razón de Patria (Vatan Davası).

24 Bkz. Lora, a.g.y.

25 *gente decente*: saygıdeğer insanlar.

26 Juan Valverde, "Bolivia before and after the July Rebellion", Mart 1947, <http://www.marxists.org/history/etol/bolivia/boljulyreb.htm>.

öfkeli kitlelerin 21 Temmuz'da başkanlık sarayını basarak, Villarroel'i meydana-daki sokak lambalarından birine asmalarıyla son bulacaktı.

Hükümete karşı *Rosca* ile Antiemperyalist Demokratik Cephe altında birleşerek, karşı-devrimci Stalinist Halk Cephesi politikasını en aşırı boyutlara taşıyan PIR, ABD ve *Rosca*'nın gizli desteğiyle ayaklanmayı başından beri kontrol eden kuvvetti. Böylece, emekçi kitlelerin sınıfsal güdülerle içinde yer aldığı ve küçük burjuvazinin başı çektiği bir ayaklanma, tümüyle gerici sonuçlar üretecekti. Köylüler bu ayaklanmaya katılmamış, tarafsız kalmışlardı. Maden işçileri arasında ise tarafsız eğilimler ile Villarroel'e destek çizgisi bir aradaydı. Örneğin, ayaklanma haberini aldıktan sonra silahlanarak Villarroel'i savunmak için başkent La Paz'a doğru yola çıkan maden işçilerini bu karardan vazgeçiren sendika, muhtemel bir trajedinin önüne geçmiş oluyordu.

Villarroel hükümetinin devrilmesiyle başlayan, 1952'ye kadar *Rosca*'ya bağlı hükümetlerle geçen ve sonradan *Sexenio*²⁷ olarak anılan süreç, ülke tarihinin en sert sınıf mücadelelerine sahne olacaktı. MNR yasaklanmış, örgütlülüğü ve itibarı önemli ölçüde zedelenmişti. *Sexenio* hükümetlerine katılan ve işçilerle köylülere karşı *Rosca*'nın kirli işlerini gören PIR'in sınıf içindeki etkisini kıracak ve mücadeleciliği artan işçi sınıfının liderliğini üstlenebilecek tek odak POR'du. Kendilerine sendikayı hediye eden başkan Villarroel'in anısına sadık olan maden işçileri, Temmuz ayaklanmasından birkaç ay sonra Pulacayo'da ilk olağanüstü FSTMB kongresini topladılar. 1945'teki ikinci kongresinden beri FSTMB'nin başında, son birkaç yıl içinde sivrilmiş bir *movimientista*²⁸ olan Juan Lechín Oquendo vardı ve sonraki 40 yıl boyunca da o olacaktı. Sendikacılık kariyeri boyunca işçi hareketine inanılmaz ihanetlerde bulunmasına rağmen tarihteki pek çok imparatorundan uzun bir süre sendikayı yönetmeyi başararak dünya işçi hareketinin en ilginç kişiliklerinden biri nitelmesini hak eden Lechín ile POR arasında, daha o yıllarda özel bir dostluk geliyordu. Sonraki yıllarda Lechín'in o dönemde *movimientista* değil, *PORista*²⁹ olduğu iddia edilse de Lechín bunu reddetmiştir.³⁰ Ancak ikili oynama konusundaki yeteneğinin, POR'un Lechín'i kendisinin MNR içindeki temsilcisi saymaya varacak ölçüde yanılısına içine girmesinde etkili olduğuna kuşku yok. Bu özel dostluk sayesinde Pulacayo'daki kongreye damgasını, tarihe Pulacayo Tezleri³¹ diye geçecek ünlü belgeyi kabul ettirmeyi başaran POR vurmuştu. Tabii bu başarıda Lechín'in buna göz yummuş olmasının payı büyüktü. POR sadece militan madenci sendikasının programını yazmakla kalmayacak, Lechín'in kongredeki söylevini de kaleme alacaktı. Radikal konuşmalar yazmak, kongre belgeleri hazırlamak, sendika adına hükümete açık mektup yazmak sonraki yıllarda da POR'un en önemli uğraşlarından

27 1946-52 arasındaki altı yıla gönderme yapmak için *Seis* (altı) sözcüğünden türetilmiş bir ifade.

28 Bolivya'da MNR üyelerine verilen ad.

29 Bolivya'da POR taraftarlarına verilen ad.

30 Alexander, a.g.y., s. 120.

31 "Las Tesis de Pulacayo", Kasım 1946, <http://www.pt.org.uy/textos/temas/pulacayo.htm>.

Devrimci Marksizm

biri olacak ve kötü bir alışkanlık halini alacaktı.

Pulacayo Tezleri, Bolivya'da devrimci sınıfın proletarya olduğu ve maden işçilerinin bu sınıfın en ileri kolunu temsil ettiğini belirterek başlıyor, Bolivya'nın geri de olsa kapitalist bir ülke ve dünya kapitalist zincirinin bir halkası olduğunun altını çizerek ülkedeki kapitalizm öncesi üretim biçimlerini tasfiye edecek demokratik bir devrimi gerçekleştirmeye, emperyalizmden bağımsızlığı sağlamaya muktedir bir burjuvazinin bulunmadığını, dolayısıyla bu görevlerin ancak proletarya devrimiyle, demokratik ve sosyalist aşamaların birbirinden ayrılamayacağı bir süreklilik içinde gerçekleştirilebileceğini vurguluyordu. Dolayısıyla Pulacayo Tezleri ilk bakışta Trotskiy'in sürekli devrim programının Bolivya versiyonu gibiydi. Ancak Tezler'in "Gerçekleştirilmesi gereken devrimin türü" başlıklı ikinci bölümünde, ülkenin önündeki devrimin, hedefleri bakımından demokratik bir devrim olduğu, "proletarya devriminde yalnızca bir evre" olacağı ve bu devrimin başını proletaryanın çekeceği belirtiliyor, öte yandan sosyalist bir devrim için "nesnel koşulların bulunmadığı"³² ifade ediliyordu. Gerçekleştirilecek devrimle proletarya diktatörlüğü kurulacak ve bu diktatörlük işçi sınıfıyla köylülerin, zanaatkarların ve diğer kentli küçük burjuva kesimlerin ittifakının bir ifadesi olacaktı. Proletarya demokratik devrimi gerçekleştirmek için bir kez iktidara geldiğinde, gün geçtikçe daha fazla özel mülkiyet rejiminde gedikler açmaya zorlanacaktı.

Böylece, geri ülkelerde sürekli devrim programını ortaya attığında Trotskiy'in bunun için öne sürdüğü gerekçeler, Pulacayo'da programın kendisi haline geliyor, fakat sosyalist devrimin ne zaman ve nasıl olacağı belirsiz bırakılıyordu. İkincisi, Tezler burjuvazi ile sınıf işbirliğini reddederken, küçük burjuvazi ile ittifaka cevaz veriyor, ancak küçük burjuvazinin kapsamı muğlak bırakıldığı için sınıf işbirliğine kapı açılıyordu. Ayrıca, Pulacayo'da, devrimin ayakta kalabilmesi için diğer ülkelere de yayılarak uluslararası bir karakter taşıması gerekliliği atlanıyordu.

Pulacayo Tezleri'ni sürekli devrim programından ayıran bu üç temel nokta, POR'un gelecek yıllarda izleyeceği yanlış stratejinin de ideolojik kökenlerine işaret ediyordu. POR'un o dönemdeki lideri Lora ise sonraki yıllarda, partisinin kaleme aldığı tezleri iktidarın fethi meselesini yeterince somut bir görev olarak ele almadığı için eleştirecekti.³³ Yine de Tezler, o dönemin Bolivya'sı için epeyce radikal ve gerek üslubu, gerekse somut hedefleri bakımından (madenlerin işgali, işçi denetimi, işçilerin silahlandırılması, vs.) Geçiş Programı'nın metodolojisini kullanıyordu. Kalay baronu Patiño'nun gazetesi *El Diario FSTMB*'nin işi nereye vardıracağı ibreti aleme göstermek için Tezler'in tam metnini sayfalarına taşıma "iyiliğinde" bulunmasaydı, Pulacayo Tezleri bu kadar ün kazanmayabilir, etkisi çok daha sınırlı kalabilirdi. Ancak gazetenin bu gafletinin de yardımıyla Pulacayo Tezleri sadece madenlerde değil, kentlerde de işçi sınıfı için önemli bir

32 "Las Tesis de...", a.g.y.

33 Guillermo Lora, "Class Struggles in Bolivia (II)", Şubat 1952, <http://www.marxists.org/history/etol/writers/lora/1952/02/bolivia2.htm>.

referans haline gelecek, etkisi Bolivya sınırlarını dahi aşacaktı.

Takip eden yıllar POR ve MNR arasındaki işbirliğinin giderek artmasına ve bu ikisi arasındaki ayrım çizgisinin silikleşmesine sahne olacaktı. Villarroel'in devrilmesinden sonra 1947 yılı başında yapılan ve *Rosca* adına ülkeyi yönetmek üzere Enrique Hertzog'u iktidara getiren seçimlere MNR, yasaklı olduğu için katılamadı. Ancak POR ve FSTMB adına kurulan ve MNR'yi de içeren *Bloque Minero Parlamentario* yedi milletvekili ve iki senatör seçtirmeyi başaracaktı. Bu yedi milletvekilinden üçü ve iki senatörden birisi POR üyesiydi. Partinin en önemli ismi Guillermo Lora da milletvekili olarak parlamentoya girdi.

Rosca'nın hizmetindeki PIR, o güne kadar güçlü olduğu Potosi madenlerinde 1947 başında patlak veren grevi silahla bastırmaya kalkışarak ve aynı yılın sonunda Catavi ve Llallagua madenlerinde işçilerin toptan tasfiyesi kararına imza atarak işçi hareketi içindeki etkisinin hızla düşüşe geçeceği bir döneme girdi. Öte yandan MNR, söylemindeki Nazi motiflerin giderek geri plana düştüğü, temel toplumsal sorunlara atıfların önem kazandığı yeni bir yönelişe girdi. Örgütün yasaklı olması, faaliyetini maden işçileri arasında yoğunlaştırmasının nesnel temelini oluşturuyordu. Ayrıca hem MNR hem de POR, radikal söylemleri, bu dönemde yeni yeni hareketlenmeye başlayan kırsal bölgelere taşıma yönünde de girişimlerde bulunuyorlardı. Ancak her ikisinin de kırdaki desteği kalıcı ve yerleşik bir nitelik kazanamadı.

MNR söylemini değiştirirse de iktidar stratejisinde ve temel taktiklerinde fazla bir değişim yoktu. Esas tabanını yine ordu içinde arıyor, işçi hareketini ise yalnızca, hazır olduğunda girişeceği bir darbenin olası toplumsal destek gücü olarak algılıyordu.

Rosca'nın PIR eliyle madenci işçilere art arda gelen saldırıları hareketi bastırmak için yeterli olmamış, buna karşılık gücünü daha fazla kaybeden taraf Hertzog hükümeti ve destekçisi PIR olmuştu. 1949'da Hertzog'un yerine geçen Mamerto Urriolagoitia ile birlikte madenci işçilere saldırılar hız kazandı. Catavi-Llallagua'da işçilerin iki yıl önce tasfiye edilen sendikalarını yeniden örgütlemelerine *Rosca*, 1949 Mayıs'ında Catavi ve Siglo XX madenlerinde gerçekleştirdiği büyük bir katliamla yanıt verdi. Madenci işçiler ciddi bir darbe olsa da mücadelecilikleri durmuyor, üstelik grev dalgası, Stalinistlerin kontrolündeki kentli fabrika ve demiryolu işçilerini de sarıyordu. MNR'nin yanıtı ise yılın ikinci yarısında giriştiği karşı saldırı dalgası oldu. Ancak bu bir işçi seferberliğinden ziyade alt kademe ordu mensuplarını ve kendi silahlı milislerini içeren bir askeri kalkışma ve darbe girişimi görünümündeydi. Uzayan çatışmalar iç savaş formunu aldı, başkent La Paz'daki darbe girişimi geri püskürtülse de MNR Cochabamba, Santa Cruz, Sucre ve Potosi gibi kentlerde geçici bir süre için kontrolü ele geçirdi fakat sonunda ayaklanma bastırıldı. Bütün bu mücadelelerde POR da aktif bir biçimde yer aldı. Madenci işçiler bu dönemin yoğun çarpışmalarında tükenmişlerdi, ancak mücadelenin kentlere sıçramasıyla 1950 Mayıs'ında La Paz'da patlak veren

Devrimci Marksizm

öğretmen grevi kentli işçiler arasında bir ölçüde etkili olsa da, yeterince yaygınlık kazanamayarak ezildi. Bu genel grev sırasında POR'un sendikacı liderlerinden Edwin Moller'in inisiyatifiyle kurulan Koordinasyon Komitesi, farklı işkolları altındaki sendikaları tek bir merkez etrafında toplayarak hükümeti devirme hedefini somut olarak gündemine almıştı, Koordinasyon Komitesi'nin işçi tabanıyla arasındaki kopukluk o dönemde amaçlarına ulaşmasını engellese de, devrimden sonra kurulacak olan COB'un temeli bu oluşum olacaktı.

1949-50 olaylarında hiç kuşkusuz başı çeken MNR'ydi. POR ikinci etkili güç konumuna yükselmiş, PIR ise, dünyada yükselen anti-komünist dalga temelinde *Rosca*'nın kendisini de hedef tahtasına yerleştirdiğini görerek MNR ile yakınlaşma içine girmiş, PIR'den kopan genç Stalinist kadroların 1950'de kurduğu PCB ile bu çizgi daha da belirginleşmişti. Bu süreçte MNR, üzerindeki büyük baskılara karşı militan ve direnişçi çizgisi, verdiği birçok şehit ve ödediği bedellerle yarattığı efsanevi etki sonucunda işçi hareketinin kontrolünü büyük ölçüde ele geçirdi. Ancak son tahlilde 1949-50 mücadeleleri işçi hareketinin yenilgiyle sonuçlanmış, buna karşılık süren istikrarsızlık, hükümeti 1951 Mayıs'ında yeni bir seçim düzenlemeye zorlamıştı. MNR'nin etkisinin kırıldığını düşünen Urriolagoitia hükümeti, katliamlarından sonra uluslararası alanda hoş görünmek adına seçimlerin demokratik bir biçimde gerçekleştiği görüntüsü yaratabilmek için MNR'nin de bu seçimlere katılmasına izin verdi. Fakat sonuç hükümet ve *Rosca*'da şok etkisi yarattı. MNR'nin adayları (sürgündeki) Víctor Paz Estenssoro ve Héran Siles Zuazo (başkan yardımcısı adayı) rakiplerine büyük bir fark attımlardı. Paniğe kapılan Mamerto Urriolagoitia, MNR ile yeni kurulan PCB arasında gizli bir ilişki olduğu iddiasıyla komünizm tehlikesini gerekçe göstererek yönetimi MNR yerine General Hugo Ballivián komutasındaki orduya devretti. Bir başkanın kendi kendisine darbe yaptırması anlamına gelen bu trajikomik olay ülke tarihine *mamertazo* olarak geçti. MNR kendisine yapılan bu haksızlığa tepki vermekte acele etmedi. Bunun yerine bir karşı darbe için şartların olgunlaşmasını beklemeyi tercih etti.

III. 1952 Devrimi

Ballivián cuntası yaslanacağı bir toplumsal temelden yoksundu ve önceki hükümetlerden miras kalan ekonomik istikrarsızlık artarak sürüyordu. Öte yandan Nisan 1952'ye gelindiğinde ülkede ciddi bir toplumsal hareketlilik ve muhalefetin odağı konumundaki MNR'nin faaliyetlerinde belirgin bir artış gözlenmiyordu. Fakat Ballivián, kabinedeki bakanlarından General Antonio Seleme Vargas'ın bir darbe hazırlığı içinde olduğundan emindi. Bu nedenle kendisini 8 Nisan günü *Palacio Quemado*'ya³⁴ çağırarak bakanlık görevinden alındığını bildirmiş, ancak onu tutuklatmaya gerek görmemişti. Ballivián haklıydı. Daha

34 *Palacio Quemado*: Boliviya'nın Başkanlık Sarayı.

iki gün önce bir MNR militanının evinde Héran Siles önderliğinde toplanan *Comité Revolucionario*'ya³⁵ bağlılık yemini eden General Seleme, iki gün sonra aynı yemini Ballivián karşısında tekrarlasa da bu ikincisi pek samimi değildi. General Seleme'nin görevden alınmasıyla dananın kuyruğu koptu ve 9 Nisan sabahı saat 6:00'da Radio Illimani'den General Seleme adına yapılan duyuruyla devrimin zafer kazandığı ilan edildi. Kuşkusuz bu habere inanmak için erkendi çünkü esas hesaplaşma henüz başlamamıştı. Önceki gece General Seleme'nin FSB³⁶ adlı faşist örgütü de ayaklanmaya katmak için MNR'yi iknaya girişmesi ve FSB ile pazarlığa oturması, darbe haberinin erkenden ordunun başındaki General Humberto Torres Ortiz'in kulağına gitmesine neden oldu. Darbe sabahı isyancı güçlerin eline geçen kent merkezindeki cephanelikten yalnızca 80 adet tüfeğin çıkması ve General Humberto Torres'in beklenmedik bir biçimde darbeyi ezmek için erkenden harekete geçmesiyle General Seleme daha ilk günden demoralize oldu ve ayaklanmanın idaresini sivil güçlere devrettiğini radyodan duyurarak Şili büyükelçiliğine sığındı.

Ayaklanmanın kontrolü kendi eline geçen MNR şefi Héran Siles de durumun umutsuz olduğunu düşünüyordu ve isyanı bitirme şartlarını konuşmak üzere General Humberto Torres'le bir görüşme talep etti³⁷. Ancak Torres'in cevabı kesindi. İsyancılarla görüşmeyecek ve ertesi gün sabah 6:00'ya kadar silahlarıyla birlikte teslim olmadıkları takdirde La Paz ve El Alto'yu bombalatacağı. Böylece ilk günün bilançosu MNR için büyük bir bozguna işaret ediyordu. Liderleri kaçma hazırlıklarına başlamışlardı bile. Ancak ertesi sabah her şey değişti ve basit bir darbe, silahlı halk ayaklanmasına dönüştü.

Muhtemeldir ki ülkemizdeki hiçbir iç savaş, bu tarihsel başarıda olduğu ölçüde kahramanlık ve cesaret örneğine sahne olmamıştır. Alevlerin yoğunluğu nedeniyle şehrin bütün sokakları neredeyse geçilmez hale gelmişti. Askeri kuvvetlerin şehrin merkezine girmeye çalıştığı ve devrimci milislerin devrimin zaferini ayakta tutmak için en sert direnişle karşı koyduğu, (10 Nisan günü) sabah 10 ile öğleden sonra 2 arasında süren bu cesaret örnekleriyle dolu kahramanlık saatleri boyunca yüzlerce şehirli erkek, kadın ve çocuk hayatlarını kaybetti.³⁸

Ayaklanmada POR militanları da baştan itibaren yerlerini almışlardı:

En üst düzey MNR liderleri kaçmayı düşündükleri sırada, Oruro halkını ve proletaryasını zafere götürönlör bizim yoldaşlarımızı (...) şehirde düşmanın galip görüdüğü sırada, Villa Pavón ve Miraflores'in savunusunun gerçek liderliğini

35 *Comité Revolucionario* : Devrimci Komite.

36 FSB: Falange Socialista Boliviana (Bolivya Sosyalist Falanji).

37 Aktaran Liborio Justo, *Bolivya: La revolución derrotada*, 1967, Bölüm 14, <http://marxists.org/espanol/justo/1967/brd/14.htm>.

38 Aktaran Liborio Justo, a.g.y.

üstlenerek devrimcileri bu zor durumdan kurtaranlar, bizim militanlarımızdı.³⁹

Bolivya'nın ilk işçi bakanı (Toro döneminde) Stalinist Waldo Álvarez yıllar sonra anılarını yazdığı kitapta 1952 devrimi ile ilgili olarak "silahlı ayaklanma, MNR önderi Héran Siles Zuazo, Juan Lechín Oquendo, Edwin Moller, Alandia Pantoja, Villegas ve diğerleri tarafından yönetildi ve zafere ulaştırıldı"⁴⁰ diyordu. Bu saydıklarından son üçü o dönemde POR üyesiydi ve Lechín de "POR yanlısı MNR üyesi" olarak biliniyordu. Yani Álvarez'e göre devrimin beş önderinden üçü POR militanıydı.

Başkentteki ve Oruro'daki şiddetli çatışmalara karşılık diğer şehirlerde zafer nispeten kansız bir biçimde kazanılmıştı. Birçok yerde askerler karşı bile koymadan, şapkalarını ters çevirerek devrimin safına geçiyorlardı. Birçok subay kaçtı, bir bölümü yabancı elçiliklere sığındı, diğerleri de evlerine çekilip bundan sonra olacakları beklemeye koyuldular. Ordu büyük bir bozgun halindeydi ve karşı-devrimci direnişi sürdüren az sayıda birlik kalmıştı. Ancak General Torres'in elinde başkenti kuşatma altında tutmaya yetecek ölçüde askeri güç bulunuyordu. Kentli işçilerin ve devrimci militanların ayaklanmasına madenci işçilerin de katılmasıyla bu son mevzi de düşürüldü. 11 Nisan sabahı başkent yakınındaki Milluni madeninden işçilerin Oruro'ya bağlanan tren istasyonunu ele geçirmeleri ve El Alto'daki askeri üsse düzenledikleri saldırıyla başkenti kuşatan güçlerin ikmal yolları kesildi. Devrimcilerin Oruro'da da kontrolü ele geçirdiği haberinin ardından akşama doğru devrimin kesin zaferi tescillenmiş oluyordu. Ordu dağılmış, bütün ülkede kontrol silahlı işçi milislerinin eline geçmişti.

a. Yeni bir rejim

Nisan 1952 Devrimi, hareketin tartışmasız önderi görünümdeki MNR'yi beklemediği bir konuma yerleştirdi. Kurulduğu andan itibaren tek güvenilir dayanağını silahlı kuvvetler içinde arayan örgüt, bu orduyu dağıtarak yerine kendi silahlı milis gücünü geçiren işçi hareketi tarafından iktidara taşınmıştı. İsyanın hemen ardından Héran Siles Zuazo, MNR'nin Arjantin'de sürgünde bulunan tarihsel önderi Víctor Paz Estenssoro dönene kadar ülkeyi idare edecek geçici bir hükümet ilan ettiğinde, kimse bu karara karşı koymadı.

Gerek Héran Siles, gerekse devrimden dört gün sonra ülkeye dönerek komutayı devralan Víctor Paz yaptıkları konuşmalarda, komünizmi değil kapitalist temellerde bir kalkınmayı hedeflediklerini, tek bir sınıfa değil "bütün Bolivyalıları" temsil ettiklerini açık bir şekilde vurguladılar. Temel hedefleri, tek ürüne dayanan

39 POR'un yaygın organı *Lucha Obrera*'dan (İşçi Mücadelesi) aktaran José Villa, "The 1952 Revolution: How the 4th International and the POR betrayed the revolution which could have carried Trotskyism to power", <http://www.marxists.org/history/etol/revhist/supplem/bolivia/villamen.htm>.

40 Aktaran José Villa, a.g.y.

Bolivya ekonomisini, üretimin çeşitlendirilmesi temelinde yeniden düzenleyerek, eksik olan büyük sermaye sınıfının gelişiminin önünü açmaktı. Bu hedef etrafında kenetlenen örgüt iktidara tek vücut olarak yükselse de, bu iktidarın ilk aşamada esas olarak düşman bir sınıfa, silahlı işçi sınıfına dayanmak zorunda olması, daha baştan örgüt içinde ciddi kutuplaşmalara yol açmış ve bu bölünme yeni kabineye de taşınmıştı. İşçi hareketinden ve POR'dan güçlü bir destek alan ve maden bakanı olan Juan Lechín'in sol kanadına karşılık sağ kanat, dışişleri bakanlığına yerleşen Walter Guevara Árce etrafında toplanıyordu.

MNR iktidarını saran bu çelişkinin kısa sürede ortadan kalkmayacağı 17 Nisan'da COB'un kuruluşuyla daha da belirginlik kazanıyordu. Devrimi yapan ve silahlı gücü elinde tutan işçi sınıfı resmi iktidarı MNR'ye teslim etse de kendi köşesine çekilmiyor, COB etrafında ülkede bir ikili iktidar durumu yaratmaya yöneliyordu. Sonradan, POR'un bu fırsatı değerlendiremediğini itiraf eden Lora o günkü tabloyu şöyle özetliyor:

9 Nisan'dan itibaren en önemli bölgelerin sendikaları hayati sorunların çözümünü tek kelimeyle kendi ellerine aldılar ve böylece yerlerinden edilen yetkili kurumların, onların kararlarını kabul etmek dışında izleyebilecekleri bir yol kalmamıştı. İşçi iktidarının organları gibi hareket edenler ve yerel ve ulusal yetkinin ikililiği sorununu ortaya atanlar bu sendikalardı. Kitelerin günlük yaşamını kontrol ederek yasama ve yürütme rollerini üstlendiler (kararlarını uygulatacak gücü ellerinde tutuyorlardı) ve hukuki işleri idare etmeyi dahi başardılar. Sendikalar meclisi nihai arabulucuya ve en yüksek otoriteye dönüştü. Bu olgu madenlerde neredeyse genel bir durum halini almıştı ve bazı hallerde fabrikalarda da gözlenebiliyordu.

Ne yazık ki, bu gerçeklik proletaryanın öncüsü tarafından tam olarak anlaşılmadı ve proletaryanın ikili iktidar sorununu kendi lehine çözmek için savaşa girişmesini sağlayacak olan madenlerin derhal işgali talebini yükseltmek için oluşan uygun an kaçırıldı. Bu ilk dönemde sendika liderliği ve meclisi işçi iktidarının organları olarak işlev gördüler.⁴¹

Gerçekten de POR ayağına kadar gelen büyük bir fırsatı kaçırmaktaydı. COB türü bir örgütün kuruluşunu POR daha 1946'da Pulacayo Tezleri'nde ortaya atmıştı ve önder kadrolarından Miguel Alandia Pantoja'nın inisiyatifiyle bu öneri, devrimin hemen ardından gerçeğe dönüşüyordu. Partinin işçi hareketi içindeki etkili ismi Edwin Moller COB'un ilk Yürütme Kurulu'na girmişti. COB'un yaygın organı *Rebelión* POR'un kontrolündeydi. Robert J. Alexander, "ilk altı ayında COB'un pratik olarak Trotskistlerin elinde"⁴² olduğunu, James Dunkerley, "iddia edildiğine göre COB'un 13 kişilik merkez komitesinin en az

41 Guillermo Lora, *La revolución boliviana: Análisis crítico*, La Paz, 1963, s. 254. Aktaran José Villa, a.g.y.

42 Alexander, a.g.y., s.134.

Devrimci Marksizm

yarısının POR tarafından kontrol edildiğini"⁴³, Trotskist hareketten kopan ABD'li Schactman'ın Bolivya'daki muhabiri Juan Robles, COB içinde, "en büyük fraksiyonun POR'un ki olduğunu"⁴⁴ söylüyor.

Daha ilk andan itibaren COB içindeki büyük etkisine rağmen "bütün iktidar COB'a!" sloganını yükseltmek yerine *cogobierno*⁴⁵ adı verilen uygulamaya destek vererek POR, COB'un MNR'ye yedeklenmesinin önünü açmış ve MNR'ye "eleştirel destek" pozisyonunu benimsemişti. Her ikisi de MNR üyesi olduğu için kabinede yer alan Juan Lechín ve Germán Bútro (çalışma bakanı), aynı zamanda COB'un liderleri olduklarından dolayı işçilerin hükümet içindeki temsilcileri olarak görülmeye başladılar. Bu yanılsamanın işçi hareketince benimsenmesine POR doğrudan hizmet etti. Bunun yarattığı avantajlı durumu gören MNR, Lechín'in bastırmasıyla "işçi bakan" sayısının beşe çıkarılmasına da fazla direnmeyecekti. Böylece bir ikili iktidar organı olarak doğan COB, hükümet karşısındaki bağımsız konumunu adım adım kaybetmekle kalmıyor, giderek bürokratikleşiyordu. Örgütün ilk kongresi, kuruluşundan iki buçuk yıl sonra, 1954 sonunda gerçekleştirilebildi.

Cogobierno sayesinde işçilerin iktidarı kendi ellerine alması tehlikesinden korunan MNR yine de işi sağlama almak ve dağılan orduyu yeniden tesis etmek zorundaydı. Víctor Paz devrimden yalnızca yedi hafta sonra Santa Cruz'da bir hava harp okulunun açılması emrini verdi ve kapatılarak kayıtları askıya alınan kara harp okulunun ertesi yıl yeniden açılacağını duyurdu. Buna önce sözde direniş gösteren Lechín, hükümet içinde bir dizi sert tartışma sonunda askerlerin esas olarak istihkâm, yol ve konut inşası gibi işlerde görevlendirileceği ve mensuplarının "halk çocukları"ndan oluşacağı bahanesine sığınarak bu karara imza atıyordu. Fakat hükümetin henüz silahlı işçi milislerini dağıtmaya kalkışacak gücü yoktu. Bunun yerine MNR kendi ayrı milis gücünü oluşturmaya yöneldi. Sonraki yıllarda MNR milisleri işçi ve köylü hareketlerini bastırmada aktif olarak kullanılacaktı. Ayrıca formel olarak varlığını koruyan genelkurmay başkanlığı COB'a, işçi milislerini eğitmek üzere askeri danışmanlık hizmeti vermeyi önerdi ve bu teklifi kabul gördü. Böylece silahlı gücü tasfiye olsa da sinir merkezi tümüyle yok olmayan ordu, işçi milislerini kontrol altında tutma fırsatını elde ediyordu.⁴⁶

Bu adımlarla MNR'nin karşı-devrimci doğrultusu iyiden iyiye belirginleşiyordu. Hükümet devrimden sonraki ilk üç ay içinde halkın temel taleplerini tatmin etmeye yönelik hiçbir adım atmadı. Bu yöndeki ilk icraatı ise, Temmuz ayında oy hakkını kadınlara ve okuma yazma bilmeyenlere de vererek seçmen sayısını 1 milyonun üzerine çıkarmak ve parlamenter demokrasinin tabanını ge-

43 Dunkerley, a.g.y., s. 67.

44 Juan Robles, "Trotskyism in Bolivia: Political tendencies following the general strike", Aralık 1947. <http://www.marxists.org/history/etol/revhist/supplem/bolivia/roblemen.htm>.

45 *Cogobierno*: Birlikte hükümet etme. Sendika liderlerinin hükümette yer almasına istinaden kullanılan bir ifade.

46 General Gary Prado'dan aktaran José Villa, a.g.y.

nişletmek oldu. Bu adım hem, devrime katılmayan ama artan toprak işgalleriyle sesini duyurmaya başlayan köylüler arasında MNR'nin güç kazanmasının temel taşlarından biri oluyor, hem de kapitalist dünyada Bolivya hükümetinin itibarını artırıyordu.

ABD, Villarroel'in devrilmesini tertipleyerek Bolivyalı emekçilere oynadığı oyunun maliyetini gördüğü için, bu kez MNR'ye karşı daha ılımlı bir politika benimsedi. Şili'de Ibáñez'in zaferi ve Arjantin'de Peron'un iktidarını sağlamaştırması, ABD'yi Bolivya'ya daha ihtiyatlı yaklaşmaya iten diğer önemli faktördü. ABD, İkinci Dünya Savaşı yıllarında kalayın denetimini büyük ölçüde ele geçirmişti ve devrim sırasında devam eden Kore Savaşı aynı senaryonun daha küçük ölçekte tekrarlanmasına sebebiyet verdi. Víctor Paz hükümeti ABD'ye kalayı, önceki cunta hükümetinin bile kabul etmediği düşük bir fiyattan satmaya razı oldu. Ayrıca daha ilk andan ABD'nin bu dönemde giderek artan ekonomik yardımlarına bağımlı hale geldi.

Yine de hükümetin kamulaştırma kararı gecikmişti. MNR'yi sıkıntıya sokan esas mesele kamulaştırmanın kendisi değil, COB'un bu kamulaştırmanın işçi denetiminde gerçekleştirilmesini ve kamulaştırma sonunda kalay baronlarına tazminat ödenmemesini istemesiydi. Dolayısıyla Pulacayo Tezleri ülkedeki sınıf mücadelesi üzerindeki etkisini sürdürüyordu. Gecikme bu talepler etrafında süren pazarlıktan kaynaklanıyordu. İşçi hareketinin kararın gecikmesinden kaynaklanan memnuniyetsizliği yaz aylarında arttı. POR ise nihayet, hükümeti sert bir biçimde eleştirmeye başlamış, Lechin'i hükümetten istifaya çağırarak *cogobierno* ya son verilmesini istemişti. Ancak Ekim ayında kararın açıklanmasının ardından POR, karar kalay baronlarına tazminat ödenmesini içeriyor olmasına rağmen söylemini yine yumuşattı. Yalnızca işçi denetimi talebi dikkate alınmıştı. Gerçekte uygulanan ise işçi denetimi değil işçi bürokrasisinin yönetime katılarak zenginleşmesi olacaktı.

ABD ile MNR eliyle kurulan bağımlılık ilişkisi Bolivya'da özel mülkiyet rejiminin devamlılığının garantilerinden birine dönüştü. Bunun ironik bir sonucu olarak, madenleri kamulaştırma yönündeki karar ABD'nin aleyhine değil lehine oldu. 1952'ye gelindiğinde üç büyük kalay şirketi (Patiño, Aramayo ve Hochschild) zaten iflasın eşiğine gelmişlerdi⁴⁷. Tazminatlı kamulaştırma bunların işine geldi. ABD sermayesi ise kamulaştırma sonunda kurulan Comibol'un⁴⁸ hisselerinin bir bölümünün özel sermayeye açılmasından faydalanarak *Rosca* dönemine nazaran hisselerini artırdı ve böylece Bolivya kalayı üzerindeki payını büyüttü.

Öte yandan hükümet işçi denetimi talebini tam bir aldatmaca temelinde ka-

47 F. ve C. Chesnais, "Bolivia: The birth of the POR", <http://www.marxists.org/history/etol/rev-hist/supplem/bolivia/bolchesn.htm>.

48 Comibol: Corporación Minera de Bolivia (Bolivya Maden İşletmesi).

Devrimci Marksizm

bul ediyordu. Karara göre denetim, işçi sınıfının kolektif müdahalesi zemininde değil, COB'un belirleyeceği tekil denetmenler aracılığıyla gerçekleştirilecekti. Bunun sonucunda COB içinde bu denetmenlerden oluşan bürokratik bir katman şekillenecekti. Örneğin, sıradan bir işçinin ücretinin 4000 Bolivya pezosu olduğu bir dönemde Comibol'ün merkez yönetiminde yer alan denetmen 90.000 pezo alıyordu.

Ayrıca ilerleyen yıllarda MNR, Comibol'ü tam bir arpalığa dönüştürdü ve bu şirketi esas olarak yıldızı yeni parlayan ve tamamen liberal yöntemlerle işletilen petrol sektörüne kaynak aktarmak için kullandı. Kalay madenlerinin eskiyen alt yapısı yenilenmiyor, devrimden sonra ikbal sağlamak için MNR'ye koşanların işe yerleştirilmeleriyle Comibol'ün beyaz yakalı personel sayısı devamlı şişiyordu. Bütün bunlara kalay fiyatlarının sürekli bir biçimde düşmesi eklenmiş, kalay sektörünü işletmek devlet için adeta bir yük haline gelmeye başlamıştı. Bunun doğrudan sonucu, işçi ücret artışlarının sınırlı tutulması ve 1956'ya gelindiğinde zamların tamamen dondurulması, reel ücretlerin ise istikrarlı biçimde düşmesi oldu.

Böylece kamulaştırma kararının içi daha baştan boşaltılmıştı ve işçi sınıfı adına bir kazanımdan söz edilemezdi. Ancak yılsonuna gelindiğinde henüz her şey bu kadar berrak değildi. Víctor Paz'ın işçi hareketine çok fazla taviz verdiğini ve komünist bir yönelişe zorlandığını düşünen MNR sağ, Ocak 1953'te "başkanı komünist etkiden kurtarmak"⁴⁹ amacıyla başarısız bir darbe girişiminde bulundu. Bu girişim işçi hareketinin büyük tepkisini çekti ve silahlı işçiler darbeye karşı büyük gösteriler düzenlediler. Bu aşamada POR'un işçi iktidarı propagandası temelinde ön plana çıkmasının olanakları bir kez daha doğdu, ancak POR bu fırsatı yine tepti ve iktidarın Lechín etrafındaki sol kanada devredilmesini istemekle yetindi. Böylece MNR hükümeti döneminde ülke politikasında başat bir rol oynayacağı son fırsatı da kaçırmış oluyordu. Başarısız darbe girişimi sayesinde Víctor Paz, hem sağ kanadı bastırdı, hem de Lechín etrafındaki sol kanadı ve COB'u kendisine daha fazla bağlayarak iktidarını sağlamlaştırdı. Aynı dönemde Víctor Paz, POR'a yönelik ciddi bir saldırı başlatarak Lechín'in ve PCB'nin de yardımıyla COB içindeki POR etkisini büyük ölçüde ortadan kaldırdı.

Bundan sonra işçi hareketi için uzun bir geri çekilme dönemi başladı. Ancak kırlarda etkisini duyurmaya başlayan köylü hareketi henüz sözünü söylememişti. Kamulaştırma gibi toprak reformuna da programatik hedefleri arasında yer vermeyen MNR o döneme kadar bu konuya doğru dürüst eğilmemişti ve bu alanda da ancak, kitlelerin basıncı nedeniyle adım atmak zorunda kalacak ve kırdaki isyanı düzen sınırları içinde tutmak için harekete geçecekti. Bu kez MNR'nin sağ ve sol kanatlarını uzlaştırma görevi Tarım Bakanı Ñuflo Chávez'e düşüyordu. Hükümet yine, bu işi özel mülkiyet rejimine zarar vermeden halletmek için zamana ihtiyaç duyacak ve tarım sorununu incelemek için kurulan komisyonun

49 Dunkerley, a.g.y., s. 64.

aylar süren çalışması sonucunda Toprak Reformu kararının duyurulması 1953 Ağustosunu bulacaktı. POR'dan ve PIR'den de birer temsilci içeren komisyonun PIR'li üyesi baskın çıktı ve açıklanan reform kararının temel felsefesi kırdaki küçük üreticiliğin önünü açmak oldu. Karara göre, *pongueaje* yasaklanacak, *latifundia*'ların⁵⁰ kamulaştırılması yoluyla topraksız köylülere toprak dağıtılacak, derebeylerince gasp edilen toprakları *comunidades*'e iade edilerek kolektivist gelenekleri güvenceye alınacak, üretim, yatırım ve teknik yardım artırılacaktı. Ayrıca, doğuya göçün teşvik edilmesiyle, ülkenin doğusunda uzanan düzlüklerde tarımsal üretimin yaygınlaştırılması, böylece tarımdaki coğrafi çarpıklığın giderilmesi öngörülmüştü. Formel olarak derebeylik ortadan kaldırılsa da, büyük kapitalist girişimlerin serbest bırakılmasıyla büyük toprak sahiplerinin mülkleri bir ölçüde güvenceye alınıyordu. MNR'nin karakteristiklerine bakıldığında radikal sayılabilecek bu reformun hayata geçişi yavaş oldu. 1954 ile 1968 yılları arasında 36 milyon tarım arazisinden yalnızca sekiz milyonu el değiştirdi⁵¹. Yine de 1960'lı yıllarla birlikte reform kararının uygulanması hız kazanacak, *pongueaje* ve derebeylik düzeni bir daha geri gelmemek üzere tasfiye olacak ve kırdaki yaşanan kapitalistleşme, köylülüğünün mücadeleciliğinin sindirilmesiyle ve uzun bir süre için düzene yedeklenmesiyle sonuçlanacaktı.

Genel oy hakkı ve toprak reformu ile birlikte Amerika yerlilerini Avrupa kökenliler ve melezlerle aynı müfredata tabi kılan ve okuma yazma oranının hızlı artışıyla sonuçlanacak yaygın eğitim reformu da hükümetin özellikle kırsal kesimlerdeki desteğinin sağlamlaşmasında önemli bir rol oynadı.

b. MNR'nin karşı devrimci saldırısı

MNR'nin kitlelerin ve devrimin basıncıyla gerçekleştirdiği bu reformların ardından 1953-54 yılları, burjuva milliyetçisi hükümetin hem sağ hem de sol muhalefeti bastırarak iktidarını ve parti örgütün sağlamlaştırmasına sahne olacaktı. COB'un, kuruluşundan tam iki buçuk yıl sonra, 1954 Ekimi'nde gerçekleştirilen ilk kongresi MNR'nin kat ettiği mesafeyi gözler önüne seriyordu. Bu süre zarfında, sendikaların ve COB'un üst kademelerindeki POR etkisi büyük ölçüde püskürtüldü. Parti üyeleri ve (Lora da dahil) bazı önderleri çok ciddi baskılarla ve hapis cezalarıyla karşılaştılar. Ayrıca 1953 yılı içinde POR'da, büyük siyasi hatalarının bir bedeli olarak ve IV. Enternasyonal'in bölünmesine paralel bir biçimde baş gösteren saflaşma, partiyi büyük ölçüde zayıf düşürdü. Ertesi yıl buna, örgütün işçi hareketi içindeki en etkili isimlerinden Edwin Moller ve Ernesto Ayala Mercado gibi önderlerinin ve azımsanmayacak sayıda militan ve sempatanın MNR'ye iltihak etmesi ve eski kuşak bir dizi önemli kadronun da aktif siyasetten uzaklaşması eklendi.

50 *Latifundia*: Çok büyük çiftlikler

51 Dunkerley, a.g.y., s. 72.

Devrimci Marksizm

Aynı kan kaybı POR'da olduğu gibi MNR karşısında bağımsız politik tavır benimseyemeyen Stalinist PIR ve PCB örgütlerinde de yaşandı ve PIR bu yıllarda politika sahnesinden tamamen silindi. Saflarına kattığı Marksist kökenli militan ve ileri düzey kadrolar sayesinde MNR merkezi hem partinin sağ kanadından gelen saldırılara karşı siyasi mücadelede kendisini daha güçlü kılacak önemli bir avantaj elde ediyor, hem de Marksist jargonu iyi kullanan radikal sol rakiplerine kendi dillerinden cevap vererek işçi hareketini yanıltma olanağını elde ediyordu. Bu durum birinci COB kongresinde su yüzüne çıktı. Kongre belgelerinde şöyle deniyordu:

Bir dizi önemli ülkede proleter devriminin yenilmesi ve SSCB'nin "kapitalist kuşatması" ile durgunluğa giren Ekim Devrimi üzerinde devasa bir kist gibi yükselen Sovyet bürokrasisi tarafından empoze edilen "siyasi barbarlık" ışığında Stalinizm'den duyulan tiksintiyi anlamak kolaydır. Diğer yandan COB'un pozisyonu, Stalinizme teslim olan ya da yabancı sultanından kurtulma yönünde gelişen hareketlerin, Kremlin'e yedeklenen ülkelerde "siyasal kurtuluş" (Yugoslavya) veya finans kapitale bağımlı ülkelerde "ulusal kurtuluş" (Bolivya) biçimlerini alacak şekilde kaydettiği ilerlemeyi tanımayı reddeden Trotskiy epigonlarınkiyle de karıştırılmamalıdır. Biz, uluslararası proletaryanın temel görevinin, sosyalist zaferi ve huzuru sağlamak için demirden bir uluslararası birlik kurmak olduğunu sergileyerek devrimci Marksizmin geleneksel stratejik hattını savunuyoruz...⁵²

Kongre belgeleri COB'un, sendikal bağımsızlığını koruduğu görüntüsü altında hükümetin yörüngesine girdiğini de açıkça ortaya koyuyordu:

Kitlelerin artan katılımı, saf burjuva demokratik şemayı ikincilleştirme eğilimi göstererek Devrim'e popüler bir yönelim sağlıyor. Daha da artan işçi bakan sayısı (beşe yükselmiş durumda), işçi denetiminin uygulanması, COB'un yasama ve yürütmeye katılımı, vs. gösteriyor ki bizim Devrimimiz burjuva veya proleter olmaktan ziyade bir Halk Devrimi'dir. Burjuva demokratik olarak tanımlanamaz çünkü Latin Amerika ülkelerinin eşitsiz gelişimi burada böyle bir rota izlenmesini engellemektedir.⁵³

Ancak Arjantin'deki Peronist sendikaların aksine Bolivya'da madencilerin öncülüğünde işçi hareketinin, yukarıdaki pasajların diline de yansıdığı gibi, bağımsız temellerde gelişmiş olması, COB'un MNR'ye hiçbir zaman tamamen teslim olmamasını mümkün kılan başlıca faktör olacaktı. İlk kongrede kabul edilen program, bütün taşımacılık sektörünün kamulaştırılması, bütün ekonomik alanlarda işçi denetimi, tarımda kolektifleştirme, devrimci halk mahkemeleri gibi

⁵² Dunkerley, a.g.y., s. 76.

⁵³ Dunkerley, a.g.y., s. 76.

MNR'nin asla kabule yanaşmayacağı talepler içeriyordu. Dolayısıyla Bolivya işçi hareketi Pulacayo Tezleri ile yol ayrımına gelmiş, ancak etkisinden tamamen çıkmamıştı. Bu durum ilerleyen yıllarda MNR'nin çöküşünde başat rol oynayacak faktörlerden biriydi. Ve yine aynı nedenle COB bu çöküşten çok sonra bile ülke politikasındaki en belirleyici güçlerden biri olmayı sürdürecekti.

MNR'nin bir ikbal kapısı olarak algılanıp saflarının hızla şişmesi MNR'yi sıkıştıran bir diğer önemli faktör olmaya başladı. Sadece siyaset değil ekonomi ve ticaret üzerindeki denetimi, kadroların hızla yolsuzluğa batmasına, MNR'nin hızla bürokratikleşen, yozlaşan ve hem yerel hem ulusal düzeyde iç hesaplaşmaların pençesinde kıvranan bir yapıya dönüşmesine yol açacaktı. Silahlı kuvvetlerin henüz tamamen restore edilmediği koşullarda MNR'nin kendi paramiliter birimlerini güçlendirerek *Comando Político* örgütlenmesi temelinde merkezileştirmesi ile MNR'li *comandolar*, yalnızca işçi hareketine ve başkaldıran diğer unsurlara karşı başlıca baskı aygıtına dönüşmekle kalmayacak, örgüt için pay kapma savaşlarının da şiddetinin giderek artmasında belirleyici olacaktı.

Fakat MNR'yi bitiren esas faktör Bolivya'nın ekonomik zayıflığını ABD'nin önce yardımlarına sonra kredilerine yaslanarak aşmaya çalışması oldu. 1953'te başkan Eisenhower'e mektup yazarak yardım isteyen Víctor Paz istediğini aldı. Ancak bu, devrim sonrası Bolivyası'nın dünyanın kişi başına en çok gıda yardımı alan ülkesine ve dünyanın en borçlu ülkelerinden birine dönüşmesine neden olacaktı. 1958 itibarıyla Bolivya bütçesinin üçte biri ABD yardımından oluşuyordu. 1960'larla birlikte MNR devlet memurlarının maaşlarını bile ancak bu yardımlarla ödeyebilir hale geldi. ABD'nin bu "iyiliği" pahalıya ödeceği aşikârdı. Bu yatırım aynı zamanda emperyalizmin Bolivya'da olası bir proleter iktidarından duyduğu korkunun da başlıca göstergelerinden biriydi.

1956 yılında MNR ilk genel seçimini düzenledi. Aşırı bir ekonomik istikrarsızlığın gölgesinde gerçekleşen seçimlerde Víctor Paz çekilerek, ekonomiyi bu durumdan kurtarma görevini Héran Siles'e devretti. Toprak reformu ve oy hakkının genişletilmesi etkisini gösterdi ve Héran Siles-Ñuflo Chávez ikilisi ezici bir çoğunlukla iktidara geldi (%82). Devrim sonrası bu ilk dört yılda Bolivya parası %900 oranında devalüe edilmiş, hayat pahalılığı indeksi 22 kat artmıştı. Seçimlerden sonra İMF gözetiminde ekonomik istikrar hedefiyle yürürlüğe konan Eder Planı'yla Bolivya ekonomisi büyük ölçüde ABD'nin denetimine girdi ve işçi sınıfının hayat ve çalışma koşullarına büyük bir saldırı başladı. Aynı dönemde son derece liberal bir petrol yasasının geçmesiyle sonraki yıllarda ülkenin sınıf mücadelesinde kilit rolü kalaydan devralan petrolün kaderi belirlenmiş oluyordu.

Siles, Eder Planı ile Bolivya parasını istikrara kavuşturmayı başarsa da bunun bedeli hem sınıf mücadelesinde hem de parti içi hesaplaşmalarda muazzam bir artış oldu. İşçi sınıfının tepkisini COB'u bölerek aşmaya çalışan Siles bunda ancak geçici bir süre için başarılı olacak ve 1960 yılında yapılan seçimlerle

Devrimci Marksizm

İktidarı tekrar Víctor Paz'a bırakmak zorunda kalacaktı. Bu seçimlerin hemen öncesinde MNR ilk büyük bölünmesini yaşadı ve Walter Guevara Árce önderliğindeki sağ kanat örgütten koptu. Víctor Paz, Eder'in istikrar planını sürdürmekle kalmayacak ve 1961'de emperyalist müdahalenin devamı ve derinleştirilmesi anlamına gelen Triangular Plan devreye girecekti. 1964'te Víctor Paz desteğini yenileyebilmek için tekrar seçimlere gitti. Bu kez de Lechín partiden kopmuş ve Víctor Paz, Siles'i de karşısında bulmuştu. MNR, köylü oylarına dayanarak seçimi yine kazandı kazanmasına ancak pratik olarak artık iktidarını sürdürme olanağı kalmamıştı. Seçimle başkan yardımcılığına gelen General Réne Barrientos'un, General Alfredo Ovando ile birlikte 4 Kasım 1964'te, ABD'nin de desteğiyle ve muhtemelen Víctor Paz'ın da rızasıyla gerçekleştirdiği darbe, Bolivya'da bir dönemin kapandığı anlamına geliyordu.

IV. 1952 Devrimi ve POR tartışması

Çöküşünün şafağında MNR'nin 1952 devrimini zamana yayılan bir karşı-devrimle boğduğu ve dolayısıyla emperyalizmin bu ülkedeki çıkarlarını temsil etmiş olduğu artık kimse için bir sır değildi. POR'un tarihsel önderi Lora'nın, örgütünün 1952 olaylarındaki hatalarının bir bilançosunu da içeren "Bolivya Devrimi: Eleştirel Değerlendirme"⁵⁴ adlı özeleştirel çalışmasının yayınlanması da bu döneme rastlamıştı. Uluslararası Trotskist hareketin çeşitli kanatları tarafından bu döneme ve POR'un rolüne ilişkin değerlendirmelerde de birçok durumda Lora'nın bu çalışması temel alındı. Bundan sonra uluslararası hareket içinde POR'un hata yaptığı tartışmasız kabul görmeye başlayacaktı. Ancak bu hatanın niteliği, nasıl yapıldığı, masumane sayılıp sayılamayacağı ve IV. Enternasyonal hareketiyle ilişkisi hiçbir zaman yeterince ayrıntılı olarak ve yansız bir biçimde tartışılmadı. Kısacası, o dönemde POR soğukkanlı bir cinayet mi işledi yoksa kazaya mı kurban gitti, bu hiçbir zaman tam olarak belirlenemedi.

Çünkü, IV. Enternasyonal'in 1953 bölünmesi sonrasında her iki kanat da sorumluluğu karşı tarafa yıkarak işin içinden sıyrılmasını bilmişti. Lora'nın özeleştirel değerlendirmeleri de birçok yönden, hataların ne olduğu konusunda doğru noktalara işaret etse de, son tahlilde sorumluluğu, POR'un da 1953'te yaşadığı bölünme sonrasında karşı tarafta kalan "Pablocu" hizbin üzerine yıkarak işin içinden sıyrılıyordu. Dolayısıyla 1952'de bir cinayet yaşandıysa da bu, hem uluslararası ölçekte, hem de Bolivya'da iki rakip hizbin işbirliğiyle örtbas edildi. O dönemde POR'un hangi iç süreçlerden geçerek böyle bir noktaya geldiği, ne tür tartışmaların yaşandığı konusunda bugün bile pek çok eksik nokta var. Buna karşılık, konu hakkında sınırlı düzeyde olsa bilgi edinmek isteyenlerin yardımına koşanlar ya Trotskist hareket dışından, ya da bu hareket içinden gelip bir aşamada hareketle bağlarını koparmış olanların yazdığı kaynaklar. Bolivya meselelerini

54 Guillermo Lora, *La revolución boliviana: Análisis crítico*, La Paz, 1963.

esas olarak akademik kaygularla araştıran Alexander ve Dunkerley'den yukarıda bahsetmiştik. Ancak esas trajik olan, en kritik verilerin IV. Enternasyonal'in en sert eleştirmenlerinden gelmesi. Daha 1940 yılında IV. Enternasyonal'den ve James Cannon önderliğindeki ABD SWP'sinden koparak *New International* adlı bir yayın etrafında kendi uluslararası hizbini kurmaya çalışan Shachtman'ın Bolivya'daki muhabiri olan ve Juan Rey/Robles takma adlarını kullanan kişinin 1947-53 yılları arasında kaleme aldığı raporlar⁵⁵ özellikle POR'un 1952 öncesi evrimi hakkında pek çok veri sağlıyor. Shachtman'ın IV. Enternasyonal önderliğine karşı nefrete varan yaklaşımı ve muhabirin de bu duyguları paylaşıyor olması, bu verilerin güvenilirliğini tabii ki azaltıyor. Ancak ortada bir tahrifat varsa yapılacak Şey işin aslını söylemektir. Ne var ki POR'u izlediği sınıf işbirliği çizgisi nedeniyle beş yıl boyunca uyaran ve 1952 devrimiyle öngörülerinin önemli bölümü doğrulan Robles raporlarına IV. Enternasyonal'e ait yayın organlarında ne devrimden önce ne de sonra, herhangi bir cevap verildiğine dair en ufak bir iz yok. Öte yandan, IV. Enternasyonal'in 1953'teki bölünmesinin ardından Shachtman'ın, Cannon'a karşı "Pablocu" hizbe daha fazla sempati duyması nedeniyle olacak, Bolivya muhabiri de, POR içindeki "Pablocu" hizbin örgütünü liderliğini ele geçirmesinin ardından 1953 başlarında birden tutum değiştiriyor ve eleştirel tavrını bir kenara bırakıyor. Çok geçmeden de raporların arkası kesiliyor.

Konu hakkındaki ikinci en önemli kaynak, POR'un devrim sırasındaki hataları üzerine 1992 yılında Bolivyalı Trotskist José Villa tarafından kaleme alınmıř⁵⁶. José Villa da bir dönem, IV. Enternasyonal'in yozlaştığı tezine dayanarak 90'lı yıllarda ortaya çıkan 5. Enternasyonal hareketinin Bolivya seksiyonunu inşaaya girişmiş, ancak grubu bir süre sonra varlığını yitirmiş. Robles raporlarının aksine Villa'nın yazısı canlı tanıklıklardan ziyade, IV. Enternasyonal'in çeşitli yayın organlarında ve POR basınında çıkmış yazılara ve Guillermo Lora'nın yazılarına dayanıyor ve tam da bu nedenle daha sağlıklı veriler sunuyor.

Bu kaynaklar ışığında POR'un 1952'deki hatalarının ana noktalarına bakmaya çalışacağız:

a. POR'un hataları

1952 devrimi son derece militan bir işçi sınıfının önderliğinde gerçekteştirildi. Devrime ruhunu veren ise Pulacayo Tezleri idi. POR daha ilk andan itibaren ayaklanmada başı çeken iki temel siyasi güçten biri oldu ve çok geçmeden ikili iktidar organı olarak doğan COB'un kontrolünü neredeyse tamamen ele geçirdi. Burjuvazinin hizmetindeki silahlı kuvvetler daha devrim anında tasfiye oldu.

55 Robles'in, 1947-53 yılları arasında ABD'de yayınlanan *Labor Action* dergisinde çıkan ve "Robles Reports" adıyla derlenen yazılarına, <http://www.marxists.org/history/etol/revhist/supplem/bolivia/roblemen.htm> adresinden ulaşılabilir.

56 José Villa, a.g.y.

Devrimci Marksizm

Bu koşulların Şubat 1917 devrimi sonrasında Bolşeviklerin içinden bulunduğu şartlardan daha ileri olduğu rahatlıkla görülebilir. O dönemde Bolşevikler Şubat ayaklanmasında özel bir rol oynamamışlardı. Sovyetler içinde yalnızca bir azınlık durumundaydılar. Bolşevik taleplerin bu anda önemli bir etkisi yoktu. Ordu ise henüz ayaktaydı ve askerlerin devrimci saflara kazanılması zahmetli bir çaba gerektiriyordu. POR'un daha ilk anda elde ettiği koşullara gelebilmek için Bolşevik Parti'nin en az beş ay büyük bir savaş vermesi gerekecekti. 11 yıl sonra yazdığı kitabında Lora da bu benzerliğe vurgu yapıyor ama yanlış sonuçlar çıkarıyor:

Koşullardan kaynaklanan farklılıkları hesaba kattığımız takdirde, 9 Nisan Bolivya'nın "Şubat Devrimi" olarak düşünülebilir. En dikkat çekici benzerlik, devrimi işçilerin yapması, iktidarı alanın ise başka bir sınıfın siyasi partisi olmasıdır. Belirli bir düzeye kadar Bolivya küçük burjuvazisi Rus liberal burjuvazisinin oynadığı rolü oynadı. Bizim "Ekim Devrimimiz" gelmekte çok gecikti. Göze çarpan fark bu. Devrimci hareketin geri çekilişi, ki biz bunun yalnızca geçici olduğunu söylemiştik, çok uzun sürdü.⁵⁷

Rusya'ya Ekim Devrimi kendiliğinden gelmedi. Onu olanaklı kılan Bolşevik Partisi'nin "bütün iktidar Sovyetlere" sloganı etrafındaki bilinçli siyasal mücadelesiydi. Bu bilinçli müdahale olmasaydı Ekim Devrimi gerçekleşmezdi ve burjuvazinin iktidarını sağlamlaştırmasıyla devrimci dalganın geri çekilişi er geç Rusya'da da gerçekleşirdi. POR tam da bu bilinçli müdahaleyi yapmadığı için MNR konumunu sağlamlaştırabilirdi ve kitleler geri çekildi. Üstelik bu geri çekilme devrimin hemen ertesinde değil, neredeyse bir yıl sonra, MNR sağının başarısız darbe girişiminin ardından Víctor Paz etrafındaki merkezin konumunu sağlamlaştırmasıyla başladı. Yani iktidarı almak için POR'un önünde aylar vardı. Devrimin kendisi birinci yükseliş anıysa, hükümetin madenleri kamulaştırma kararını geciktirmesi ve sonunda tazminatlı kamulaştırma kararıyla kitlelerin beklentilerini boşa çıkardığı sonbahar ayları kitle seferberliğinin ikinci yükseliş anı olmuştu ve 1953 başındaki darbe girişiminin hemen ertesinde başkent sokaklarını işgal eden on binlerce silahlı işçi aylar sonra bile iktidarı almaya ne kadar yakın olduklarını göstermişlerdi. Ancak bu yükseliş anlarında POR, "bütün iktidar COB'a" sloganını ileri sürmekten ısrarla uzak durdu.

Bolşeviklerin bütün iktidar Sovyetlere taktığı içi boş bir slogan ya da sadece bir proletarya diktatörlüğü propagandası değildi. Altında bir dünya yatıyordu. Lenin'in Rusya'ya döndüğü Nisan ayından Ekim'e kadar Bolşevikler işçi sınıfı içinde, burjuva liberalleriyle Menşevikler'in koalisyon hükümetine karşı güvensizlik tohumları ekmek için mücadele ettiler. Bunu, hükümetin elinin görece daha güçlü olduğu anlarda dahi sürdürdüler. Başlarda kullandıkları "kahrolsun on kapitalist bakan" sloganı ise geçici ve taktiksel nedenlerle ileri sürülmüştü.

57 Aktaran Pierre Broué, "Bolivia, 9 April 1952: A Forgotten 'February Revolution'?", *Revolutionary History*, Vol. 4, No. 3 s. 25-31".

Yalnızca işçi sınıfının oklarını hükümet içindeki kapitalistlere yöneltmeyi değil, Menşeviklerin tek başlarına iktidarı almaya niyetlerinin olmadığını teşhir etmeyi de amaçlıyordu.

Zaman zaman MNR'nin bütünüyle peşine takılan POR'un kritik anlardaki en ileri politikası ise, hükümetin, MNR'nin Lechín önderliğindeki sol kanadına devredilmesini istemek oldu. Oysa ki Lechín grubuyla Menşevikler arasında bir paralellik kurulamaz. Menşevik Parti sınıf işbirliğini savunsa da sonuçta işçi sınıfının bir partisiydi. Bir ara aşama olarak, liderlerinin yetersizliğini sergilemek amacıyla, Lenin'in deyimıyla "bir ilmeğin ipteki adamı desteklemesi gibi" tek başına hükümet kurmaları savunulabilirdi. Halbuki Lechín, tipik bir sendika bürokratyı ve başından beri MNR'nin ve burjuva milliyetçi hareketin bir mensubu olmuştu⁵⁸. Radikal sözlere, işçi hareketi içindeki desteğini koruyarak MNR içindeki saflaşmalarda güçlü bir konum elde etmek için başvuruyordu. Üstelik POR'un MNR soluna koşulsuz desteği ve MNR'nin bütününe "eleştirel desteği" geçici değil sürekli bir nitelik taşıyordu ve taktik kaygılardan ziyade POR'un programatik ve stratejik yönelişinden kaynaklanıyordu.

Pulacayo Tezleri'nde sürekli devrim stratejisini savunduğu izlenimi veren cümlelerde aslında Trotskist dil kullanılarak demokratik devrim savusunun yapıldığına yukarıda değinmiştik. Aynı yöneliş özellikle 1940'ların ikinci yarısından itibaren partinin kendi yayınlarında da gözlenebiliyordu. Hâlbuki partinin, Tristán Marof'un gidişinden sonra devrimci marksizmi benimsediği 1938'deki üçüncü kongresinde kabul ettiği programda Bolivya'da sosyalist devrim hedefi ve bu devrimin nihai zafere ulaşabilmesi için diğer ülkelere de yayılmasının kaçınılmaz olduğu saptaması açık bir biçimde belirtiliyordu. Dolayısıyla 40'lı yıllar POR'un bu programı sulandırarak sonunda, uluslararası bir nitelik taşıması gereken sosyalist devrim perspektifinin yerine ulusal ölçekte kalacak demokratik bir devrim anlayışını geçirmesine sahne olacaktı.

Ancak POR'un, sonuçta bir sendika kongresinde tartışılıp yayınlanmasından hareketle kendi programından daha geri olduğunu iddia ederek zaman zaman eleştirdiği Pulacayo Tezleri dahi, partinin devrim sırasında izlediği programdan daha ileri bir nitelik taşıyordu. Zira Tezler'de demokratik devrimin işçi sınıfının yönetiminde gerçekleştirileceği ve köylülerle ittifak yapan bir proletarya iktidarının kurulacağı, bu iktidarın giderek özel mülkiyet düzenini zorlayacağı belirtiliyordu. Yani devrime kadar POR'un demokratik devrim perspektifi Menşevik değil Bolşevik versiyona, Bolşeviklerin 1917 Nisanına kadar savunduğu "işçilerin ve köylülerin demokratik diktatörlüğü" anlayışına dayanıyordu.

POR ise 1952 devrimi sırasında ve sonrasında Menşevik doğrultuda hareket etti. Çünkü *cogobierno* adı altında beş MNR'li COB bürokratının hükümetteki varlığının, işçilerin iktidarda temsil edilmesi olarak gösterilmesini destekledi ve hükümete karşı düzen içi bir muhalefet odağı olarak hareket etti. POR, ancak

58 "1950'nin devrimci taşkınlıkları sırasında Lechín, La Paz'ın en lüks oteli, Hotel Crillon'da kalıyordu", Lora'dan aktaran José Villa, a.g.y.

Devrimci Marksizm

Ekim ayındaki kamulaştırma tartışmasından sonra o sırada hükümette bulunan iki "işçi bakanım" istifa etmesi gerektiğini savundu.

POR'un Menşevik politikası, düzenin sınırlarını zorlayacak talepleri öne sürmekten kaçınmasında da somutlaşıyordu. Nisan 1952'den sonra partinin yayın organı *Lucha Obrera*'da her sayıda tekrar yayınlanan "Sömürülenlerin Programı"⁵⁹ başlıklı bölümde, işçi sınıfını iktidarı almaya teşvik etmek için kritik olan "madenlerin işgali" çağrısı yer almıyordu. Oysa bu çağrı Pulacayo Tezleri'nde bile mevcuttu. Kamulaştırma ve işçi denetimi sadece madenler için savunuluyor, diğer kritik sektörlerde kamulaştırmanın sözü edilmiyordu. *Cogobierno* uygulamasına son verilmesi istenmiyor, COB'un bürokratikleştirilmesine karşı çıkılmıyordu. Sadece işçi sınıfının güçlendirilmesi ve COB'un sağlanması gerektiği söyleniyordu. Ne var ki sağlanması için COB'un en temel ihtiyacı derhal kongresini yapması ve kır emekçilerini ve kent yoksullarını da kapsayacak şekilde tabanını genişletmesi, tümüyle aşağıdan yukarı örgütlenir hale gelmesiydi. POR, COB'un kongresinin geciktirilmesine karşı sesini ancak, militanları bu örgütten sökülmeye başlayınca, yani sendika merkezinin kuruluşundan en az sekiz ay sonra çıkardı. POR'un programında en ufak bir enternasyonalist ibare de yer almıyor, devrimin uluslararası bir nitelik kazanması gerekliliğinin sözü edilmiyordu.

POR, 1940'lı yıllarda gelişen Menşevik demokratik devrim anlayışını ve sınıf işbirliği çizgisini Trotskist bir söylem altında gizleyebilmek için sosyalist devrim yerine proleter devrimi kavramını kullanmaya özen gösterdi ve MNR'yi sürekli küçük burjuvazinin bir örgütü olarak niteledi. Bu anlayışa göre, işçi sınıfına küçük burjuvaziye yanına çekme rolü biçen geleneksel şemaya uygun olarak POR'a da MNR'nin desteğini kazanmak, yani gerçekte yaşanmakta olan durumu tersine çevirmek düşüyordu. Hâlbuki MNR'yi küçük burjuva bir örgüt olarak nitelemek yanlıştı. MNR'nin bütün stratejisi, tıpkı Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşu sırasında Kemalizmin oynadığı rol gibi, emperyalizmden tavizler kopararak ulusal burjuvaziye güçlendirmek ve ülkede kapitalizmin daha derin kök salmasını sağlamak hedefine dayanıyordu. MNR'nin anti-emperyalizminin sınırları bu kadardı ve ABD bu işin kendi kontrolünde gerçekleştirilmesini önerdiğinde MNR bunu seve seve kabul etti. Küçük burjuvazinin tam da sınıfsal konumundan dolayı kendisine has bir iktidar stratejisi olamaz ancak MNR'nin böyle bir stratejisi vardı.

Sonuç olarak POR burjuva milliyetçisi bir hareketi destekleme konumuna devrim sonrasında bir anda gelmedi. Bu çizgi 1940'lı yıllar boyunca bir evrim içinde gerçekleşti. Bir dizi veri, POR'un bu yönelişte ilhamını yalnızca Bolivya şartlarından değil, kıta çapında esen rüzgârdan ve IV. Enternasyonal'de bu tür önderlikleri destekleme yönünde beliren eğilimden aldığını güçlü bir biçimde gösteriyor. Örneğin Juan Robles, 1947 tarihli raporunda, POR'un merkez komite-

⁵⁹ José Villa, a.g.y.

sinden ismini açıklamadığı bir üyenin, kendisine, örgütün Arjantin'de yayınlanan Trotskist *Octubre* adlı derginin eleştirilerinden epeyce etkilendiğini söylediğini belirtiyor ve şöyle diyor:

Yalnızca Arjantin'de değil, bütün Güney Amerika'da "burjuva demokratik" devrimi gerçekleştiren kişi olarak gördüğü Peron'a desteğiyle ünlü bu dergi, Bolivya POR'una, Bolivya'da küçük burjuvaziyle birlikte demokratik devrime giden yola girmek için halihazırda yenilmiş durumda olan MNR'nın yanında konumlanacağına Bolivya sağının gölgesinde beslendiği iddiasıyla saldırıyordu. Bu makale Bolivya'da yaygın bir biçimde dağıtıldı...⁶⁰

Octubre, Arjantin'de Peronizmi savunan Trotskistlerin başını çeken Jorge Abelardo Ramos tarafından kısa bir süre boyunca yayınlanmış bir dergiydi. Ancak bu ülkedeki bir dizi Trotskist grubun Peronizm sevdası kısa süreli olmadı. Bu çizginin en ateşli savunucusu Ramos'la birlikte Arjantin POR'unun kurucusu Nahuel Moreno da 1954'te örgütünü tasfiye ederek Peronist parti PSRN'ye⁶¹ katıldı. Peronizme teslim olan Arjantin Trotskizminin Bolivya POR'u üzerindeki etkisinin devrimden sonra da devam ettiği anlaşılıyor. José Villa'nın iddiasına göre, 50'li yıllarda Arjantin kökenli Şilili Trotskist Luis Vitale ile birlikte kıta çapındaki SLATO⁶² adlı örgütün başını çeken Moreno, 1953 bölünmesinde Lora ile birlikte tutum alan Edwin Moller ve ekibinin çok geçmeden MNR'ye katılmasını bizzat teşvik etmişti. Aynı Moreno yıllar sonra POR'un 1952'de MNR karşısındaki tutumunu "devrime ihanet" olarak damgalayacaktı⁶³.

POR'un burjuva milliyetçiliğini destekleme çizgisi sadece Latin Amerika Trotskizminden değil IV. Enternasyonal'in kendisinden de onay alıyordu. Örgütün Kasım 1952 tarihli 12. Plenumu belgelerinde şu satırlar yer almaktaydı:

Şu ana kadar POR'un gösterdiği faaliyet genel olarak doğru ve hem nesnel gerçekliğe, hem de partinin gerçek gücüne uygun.

9 Nisan olayları, daha önceden ideolojik olarak hazırlanmış olan POR'u şaşırtmadı ve bunun da ötesinde POR, bu olayları doğru bir biçimde yorumlamada ve politikasını layıkıyla uyarlamada başarısızlığa uğramadı (...) Bu çifte destek, MNR hükümetine verilen eleştirel destekte somutlaşıyordu.⁶⁴

60 Robles Reports, ag.y.

61 PSRN: Partido Socialista de la Revolución Nacional (Ulusal Devrimin Sosyalist Partisi). 1955'te Peron'a karşı yapılan darbeyle PSRN yasaklandı.

62 SLATO: Secretariado Latinoamericano del Trotskismo Ortodoxo - Latin Amerika Ortodoks Trotskizm Sekreteryası. Luis Vitale daha sonra, Allende hükümetini kısmen destekleyecek olan MIR (Movimiento de la Izquierda Revolucionaria - Devrimci Sol Hareket) adlı örgütün kurucuları arasında yer alacaktı.

63 José Villa, a.g.y.

64 Aktaran José Villa, a.g.y.

Devrimci Marksizm

POR'un kendi metinlerinde de Peronizme ve genel olarak burjuva milliyetçi hareketlere övgüler düzıldığı görülüyordu.⁶⁵ Sonuç olarak POR'un bu politikası, IV. Enternasyonal içinde, burjuva milliyetçisi hareketleri destekleme yönündeki güçlü eğilimin bir uzantısıydı. Üstelik bu eğilim yalnızca, 1953 bölünmesinde Stalinist partilere "derin giriş"i savunan "Pablocu" kanat tarafından değil, ilerleyen yıllarda bu politikayı burjuva milliyetçi örgütlere "derin entrizm" de dahil, çeşitli biçimlerde bol bol uygulamış olan Nahuel Moreno, bu tür hareketlerle yakınlaşma politikası gütmüş olan Gerry Healy gibi Trotskist önderler tarafından da savunuluyordu.

POR'un bu yönelişine IV. Enternasyonal içerisinde bir tek, ABD SWP'si içinde Vern/Ryan fraksiyonu olarak anılan küçük bir hizip karşı çıktı. Örneğin:

...Fakat Yoldaş Lora burjuva hükümetle bağları koparma sorununu gündeme getirmiyor. Öne sürdüğü işçi köylü hükümeti, sağ kanat taraftarlarının gitmeye zorlanması ve kabinenin giderek daha fazla sol bir renk alması yoluyla burjuva hükümetinde gerçekleşecek aşamalı bir kadro değişikliği sonucunda varılacak nihai bir hedef gibi duruyor.

Ya da:

Hâlihazırdaki Bolivya hükümetinin, görevi ve hedefi burjuvazinin ve emperyalizmin çıkarlarını her ne pahasına olursa olsun savunmak olan bir burjuva hükümeti olduğu su götürmez (...) Bu nedenle bu hükümet işçilerin ve köylülerin ve özellikle de Marksist partinin ölümcül düşmanıdır.⁶⁶

Vern/Ryan fraksiyonu elbette ki bu eleştirilerine ne IV. Enternasyonal'den ne de POR'dan, hiçbir biçimde yanıt alamadı.

1952-53 yılları aynı zamanda POR içinde yeni bir lider kuşağının yetişerek parti içinde inisiyatifini ele almasıyla sonuçlanacaktı. 1953'te partide baş gösteren bölünmede IV. Enternasyonal içindeki tartışmanın yanı sıra bu durum da etkili oldu. Partinin 1953'teki 10. kongresi, derhal iktidarı almasının söz konusu olmadığını, işçi ve köylü kitlelerinin büyük çoğunluğunun MNR etrafında toplandığını ve öncelikli görevin kitleleri POR'a kazanmak olduğunu tespit ediyordu. Bu kongreden sonra beliren saflaşma sonucu Leninist İşçi Fraksiyonu adı altında Lora ve Moller etrafında toplanan hizip, Hugo Moscoso etrafında toplanan Uluslararası Proletarya fraksiyonunu, örgüt içinde Stalinist yöntemlere başvurmakla suçlayacak ve grubun iplerinin Pablo'nun elinde olduğunu iddia edecekti. Lora ayrıca, Moscoso hizbini 10. kongre kararlarını hiçe saymakla suçluyordu. Lora, öncelikli görevin POR'u ideolojik ve örgütsel olarak güçlendirmek olduğunu savunurken Moscoso grubu buna zaman olmadığını, kitlelerin iktidara yü-

65 Örn. bkz. José Villa, a.g.y.

66 Aktaran José Villa, a.g.y.

rüdüğünü, bunun için acil görevin iktidarın ele geçirilmesi için "MNR'nin sol-kanadını tatmin edici bir biçimde örgütlemek" olduğunu iddia ediyordu⁶⁷.

POR bir kez treni kaçırdıktan sonra 1953'ün ilerleyen aylarında işçi hareketinde artık ciddi bir geri çekilme gözleniyordu. COB'un denetimi MNR'nin eline geçmişti. Tarım reformuyla birlikte köylüler de MNR'nin etkisi altına girecekti. Dolayısıyla bölünmede Lora hizbinin ülkedeki koşulların daha doğru bir değerlendirilmesine yaslandığı söylenebilir. Ancak kesin olan, her iki kanadın da MNR soluna bel bağlamaya devam ettiğiydi. Lora hizbi sol kanadı saflarına kazanmayı ümit ederken Moscoso grubu, POR'un devrim anında savunduğu, hükümetin bu kanadın eline geçmesi için mücadele çizgisini devam ettiriyordu. Öte yandan Lora'nın hizbinde yer alan Edwin Moller ve ekibi sol kanat üzerinde daha iyi etki kurabilmek için MNR'ye katılacak ve çok geçmeden bu örgüt içinde eriyecekti⁶⁸.

b. POR'un örgütsel zayıflığı

Robert J. Alexander, Bolivya Trotskizmine ilişkin incelemesinin sonuna eklediği kişisel değerlendirmesinde, Trotskist hareket içinde yaygın olan görüşün aksine, POR'un 1952'deki hatasınının 1917'de Bolşeviklerin oynadığına benzer bir rol oynayamamasından değil, tam da, bu tür bir rol oynamaya kalkışmasından kaynaklandığını iddia eder. Ona göre POR'un 1952'de kazandığı etki abartılıyordu ve sanılandan daha sınırlı olan etkiyi de POR, kendisinden çok daha kitlesel olan MNR'nin prestiji sayesinde, onun gölgesinde elde etmişti. POR örgütsel olarak da devrime önderlik edemeyecek ölçüde zayıftı. Lora da 1952'deki başarısızlığı açıklarken örgütsel zayıflığı önemli bir unsur olarak vurguluyor ve "Kitleler içindeki nüfuza fabrikalarda ve sokaklarda birimlerin kurulması eşlik etmiyordu ve çalışma devrimci ilkelerin propaganda edilmesiyle sınırlıydı ... böylece partinin aşırı zayıflığı, güdük kalmış örgütlenmesinde ifadesini buluyordu" diyor.⁶⁹ Ayrıca MNR'nin 1946-52 döneminde gördüğü aşırı baskı karşısındaki mücadeleciliğinin, verdiğı şehitlerin ve yarattığı kahramanlık efsanelerinin prestijini artırmasına karşılık POR'un bunun gölgesinde kaldığını itiraf ediyor.

Elbette ki devrime önderlik etmek güçlü bir örgütü gerektirir. Ancak Bolşevik örgütlenme esas gücünü ideolojik ve örgütsel sağlamlığından alır. Kuruluşu 1934'e giden POR'un böyle bir sağlamlaşmadan geçmek için 18 yılı vardı. Tam da POR devrimci bir örgüt kurma ciddiyetine yeterince sahip olmadığı için bu yılları boşa harcadı. İdeolojik ve programatik temellerinde yaşadığı sapma, MNR'nin gölgesinde varlığını sürdürmeyi kendi devrimci örgütüne yaslanarak güçlenmeye tercih etmeyi getirdi. Önderliğine soyunduğu madencilerin militanlık düzeyinin

67 Alexander, a.g.y., s. 141.

68 Moller daha sonra Lechin'in 1963'te kurduğu PRIN adlı partiye katıldı.

69 Aktaran Alexander. s. 125.

Devrimci Marksizm

kendisinininkinden çok ileri olduğu ortadayken, buradan doğan çelişkiyi gidermek için çaba harcamadı. Böylece MNR ile arasındaki ilişki, geçici bir sınıf işbirliği çizgisinden ziyade, bir tür bağımlılığa dönüştü. Özellikle Lechín ile işbirliği sayesinde madenci sendikalarının üst kurullarında profesyonel kadrolara yerleşip radikal bildirimler kaleme alırken işçi hareketi içinde doğrudan militan çalışma ihmal edildi. POR işte bu nedenle devrimden sonra COB'un kongresinin iki buçuk yıl geciktirilmesine fazla ses çıkaramamıştı. Çünkü kongre derhal yapılırsa COB içinde elde ettiği elverişli konumu kaybedebilirdi.

Şubat devriminin hemen ertesinde Bolşevik Parti'nin de durumu hiç parlak değildi. I. Dünya Savaşı'nda izlenen devrimci bozguna politik örgütün büyük bir baskı görmesine, lider kadrosunun neredeyse tamamının sürgüne gitmesine neden olmuştu. Tam da ideolojik sağlamlığı ve dar ama sağlam örgütsel çekirdeği sayesinde işçi sınıfını Ekim Devrimi'ne taşıyabilirdi.

Bütün bunlar POR'un örgütsel zaaflarının da son tahlilde ideolojik ve siyasi hatalarından ileri geldiğini gösteriyor. Üstelik bu zayıflığa rağmen devrimin hemen ertesinde bu durumu tersine çevirmek için partinin son derece elverişli bir fırsat elde ettiğine şüphe yok. Doğru bir önderliğin yönlendirmesi altında bu fırsat pekâlâ değerlendirilebilirdi. Ancak Lora'nın da dahil olduğu⁷⁰ POR önderliği bu kapasitede değildi. İşte örgütsel zayıflığın esas kaynakları. Lora bunu açıkça itiraf etmediği için 1963'teki özeleştirisi yüzeysel ve yetersiz bir nitelik taşıyordu. Ve tam da 1952'nin bütün bu hataları su yüzüne çıkarılmadığı için, 1971'deki devrimci yükseliş sırasında burjuva milliyetçi çizgideki Torres hükümeti karşısında POR aynı hatayı tekrar etti.

V. Son bir çaba: *Asamblea Popular*

Partideki bölünmenin 1956'da resmileşmesiyle ortaya iki ayrı POR çıkmıştı. Buna karşılık her iki örgüt de MNR'nin devrildiği 1960'lı yılların ortalarına kadar hemen hemen aynı politikaları izlediler. Bölünmede büyük grup Moscoco tarafında kalmıştı. Ancak küçük bir grupla yola çıkan Lora'nın örgütü de zaman içinde gücünü artırarak işçi hareketindeki etkisini sürdürdü. 1960'ta Hruşçov yönetiminin MNR hükümetini SSCB'nin yanına çekme planıyla Bolivya'ya gönderdiği diplomatik heyete Siglo XX madenlerinde hazırlanan sürpriz karşılama, Trotskizmin işçi sınıfı içindeki etkisinin sürdüğünü gösteriyordu:

70 Örgütsel ciddiyetsizliğin en açık kanıtlarından biri, Lora'nın, örgütün ve ülkenin içinden geçtiği en önemli dönemeçlerde, ilginç bir biçimde ortalarından yok olmasıdır. 1952 devrimi sırasında Lora, IV. Enternasyonal'in üçüncü kongresi sebebiyle Paris'te bulunuyordu. Kongre bittikten sonra, altı ay daha orada kalmakta bir sakınca görmedi (José Villa, a.g.e.). 1953'te Moscoco ve ekibinin MNR'ye katılmasıyla sonuçlanacak parti konferansına da, Paris'ten yeni döndüğü için katılmadı (Dunkerley, a.g.e., s. 78). 1966 başında bölünmüş POR'un kanatları birleşme kararı aldığı anda Lora'nın koltuğu yine boştu. Lora bu kararı desteklediğini bildirmesine rağmen, ülkeye döndüğünde birlik POR içinde çalışmayı reddederek birlik kararının kadük kalmasına sebep oldu (Alexander, a.g.e., s. 145).

Karşılama muazzamdı. Rusları gören madenciler, 'onlar da aynen Kuzey Amerikalılar gibi *gringo*'lar diyorlardı. O sırada partimiz bir ulusal eğitim oturumu gerçekleştiriyordu. Orada, Rusları kendi bakış açımıza uygun olarak karşılamamıza karar verildi. Bütün gece orak-çekiç-dörtlü küçük kızıl bayraklar hazırladık. Sabah sekizde, madenciler gece vardiyasından döndüklerinde hepsi, kasklarının normalde elektrikli ışık takılan bölümüne bu bayrakları yerleştirdiler. Dört bin işçi enternasyonalin bayraklarını kuşandı. Ayrıca kendimizi Moskovalı bürokrasiden ayırmak için, Lenin ve Trotskiy'in Rusyası'na ait kızıl bayraklar ve posterler dağıttık. Yıllar sonra *Life* dergisinden bir gazeteci, 'Bu bayrakları taşıyan Bolivyalı madenciler o kadar geriydi ki, Sovyetler Birliği'ni kimin yönettiğini bilmiyorlardı' diye yazma saflığında bulunmuştu. Hâlbuki esas geri olan gazetecinin kendisiydi, çünkü Bolivyalı madenciler Rus meselelerini ondan daha iyi biliyorlardı.⁷¹

Böylece Lora POR'u, madenci işçiler arasındaki etkisini yeniden artırıyor. Öte yandan IV. Enternasyonal Birleşik Sekretaryası'nın⁷² Küba devriminden sonra adım adım gerillacılığın etkisine girmesiyle Bolivya seksiyonu durumundaki Moscoso POR'u gerilla savaşını desteklemeye başladı. Ernesto Che Guevara'nın bu ülkedeki başarısız girişimlerinin ardından Bolivya ormanlarında General Barrientos'un askerleri tarafından öldürülmesi⁷³ sonrasında ise Moscoso liderliğindeki POR kendi gerilla ordusunu kurmaya girişti, bu yolda Che Guevara'dan miras kalan ELN adlı örgüt ile yakın bir işbirliğine girdi. Bu maceracı politika nedeniyle birçok POR militanı hayatını kaybetti.

1970'e gelindiğinde işçi hareketi tekrar büyük bir yükselişe geçmiş, ülkenin zengin petrol kaynaklarının emperyalistler tarafından yağmalanması yakıcı sorunlardan biri haline gelmeye başlamıştı. Düzeni ayakta tutabilmek için burjuva milliyetçisi bir doğrultuya yaslanmak zorunda kalan General Alfredo Ovando 1970 Ekimi'nde sağ bir darbeye devrildi. Hemen ardından gelen General Torres'in darbesini işçiler bir genel grevle desteklediler. Torres'in dayanabileceği bir tek işçi hareketi, COB ve bir dizi radikal sol örgüt vardı. COB'un Mayıs 1970'teki kongresine PCB ve POR'un damgasını vurmasıyla ortaya yarı Trotskist, yarı Stalinist melez bir program, ancak genel itibarıyla sosyalist bir yöneliş çıkıyordu. Çok geçmeden, o dönemde *Troika* olarak anılan ve POR, PCB ve bağımsız bir sendika önderinden oluşan üçlünün girişimleriyle kurulan *Comando Político* adlı oluşum, Torres döneminde, işçi hareketini ve radikal solun, gerillacı politikayı devam ettiren Moscoso POR'u dışındaki bütün örgütlerini kapsayacak biçimde Halk Meclisi'ne⁷⁴ dönüştü. 1969'dan beri resmi parlamentosu kapalı durumda

71 Dunkerley, a.g.y., s. 106-107.

72 Pablo önderliğindeki Uluslararası Sekretarya ile ABD SWP'sinin yeniden birleşmesiyle ortaya çıkan örgüt.

73 Bkz. bu sayıda, Sungur Savran, "Che Guevara'nın Marksizm içindeki yeri".

74 *Asamblea Popular*: Halk Meclisi

Devrimci Marksizm

olan ülkede Halk Meclisi'nin ilk oturumunun yakıcı tartışma konusu, açıkça gündemde olan darbe tehlikesine karşı işçilerin silahlandırılması meselesiydi.⁷⁵ POR işçilerin silahlandırılmasını sözde savunsa da pratikte savunmadı ve Lechín'in oyalamalarına karşı pratik bir çaba harcamayarak tarihinde bir büyük hataya daha imza attı. İki ay sonra gelen darbeye General Hugo Banzer'in diktatörlüğü yedi yıl sürecek ve Bolivya devrimci solu büyük ölçüde bastırılarak tarihindeki en ağır yenilgiyi yaşayacaktı.

VI. Sonuç

Bugün Latin Amerika'da gelişen yeni yükseliş dalgasına ilişkin değerlendirmelerinde, Bolivya ve Venezüella gibi ülkelerin liderlerinin reformist yönelişini eleştirisiz onaylama eğiliminde olan sosyalist hareketlerin en temel argümanlarından birisi, bu gelişmeleri belirli şablonlarla değil, kendi içlerinde, özgünlükleri temelinde anlamak gerektiğidir. Morales'in "And Dağları kapitalizmi" ideali ile Chávez'in "21. yüzyıl sosyalizmi" ideali, her ne kadar tamamen özdeşleştirilmesi gereken iki farklı yöneliş olsa da, her ikisi de, tam da bu özgünlük arayışına birer program uydurarak işçi sınıfı ve emekçilerin Marksizm temelindeki tarihsel kurtuluş programıyla buluşmasını engelleyici bir rol oynuyorlar. 20. yüzyıl ortalarında aynı kıtada öne çıkan ve ezilen sınıf ve katmanlardan destek arayan burjuva milliyetçisi hareketlerin de işçi sınıfına aynı özgünlük söylemiyle hitap ettiğini ve bu sayede sadece işçi sınıfının bilincini bulandırmakla kalmayıp, bu sınıfın öncülüğüne soyunan birçok Trotskist hareketi de peşine takmayı başardığını unutmamak gerekir. Bunun sonucunun ne olduğu ortada ve bu bağlamda en açık dersler ve kanıtlar, belki de en başta Bolivya deneyiminden çıkıyor.

Evet, Bolivya bugün olduğu gibi dün de bir dizi yönden özgün bir toplumsal-ekonomik yapıya ve bileşime sahipti. Örneğin POR'un çok da üzerinde durulmayan en önemli hatalarından birisi, kırsal sorunlarını yeterince ciddiye almamış, Amerika yerlileri bağlamında "ulusal sorun"a hiçbir çözüm önerisi sunmamış olmasıdır. Oysa tam da bu iki alan, burjuva veya reformist önderliklerin ülkeyi sosyalist bir devrimden alıkoymalarının toplumsal olanaklarını yaratırlar ve yaratmaya devam ediyorlar. POR'un sorunlu yapısı ve ideolojisinin en temel çelişkilerinden birisi, bir yandan ülkenin en "dogmatik" örgütü olarak görülmesine ve desteğini maden işçilerinin ötesine pek fazla taşıramamasına neden olan Marksist söylemine karşılık, pratikte tam da her fırsatta Bolivya'nın **özgünlüğüne** vurgu yapan MNR'nin kuyruğuna takılmış olmasıydı.

Oysa ki her ne kadar tarım sorunu ve ulusal sorun ülkenin en temel meselelerinden olsalar da, bütün bunların çözümünün anahtarını elinde tutanın işçi sınıfı, doğru programın da Marksizmin evrensel programı olduğu pek çok döne-

75 Devrimden sonra işçilerin silahları ellerinden ancak General Barrientos döneminde ve büyük saldırılar sonucunda alınabildi.

meçte kanıtlandı. Üstelik, başta tarım sorunu ve ulusal sorun olmak üzere ülkeye özgü gibi görünen meseleler de özleri itibariyle emperyalizme bağımlı pek çok ülkede rastlanabilen sorunlardandı. Bütün bunların arasında **özgün** sıfatını belki de en çok hak eden Bolivyalı maden işçilerinin dinamizmidir. POR bu işçilere Marksizmin devrimci programını doğru bir biçimde sunamadığı ve gevşek örgütsel yapısı ve küçük burjuvaların ağırlığından kurtaramadığı bileşimiyle bu işçilerin militanlığının çok gerisinde kaldığı için işçiler burjuva önderliklere mahkûm oldular ve olmaya devam ediyorlar.

Öte yandan, yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız gibi bu hatalı politik yöneliş de POR'a özgü değildi. Aynı eğilim, IV. Enternasyonal'in önderliğine, 1953 bölünmesindeki her iki kanada ve birçok Latin Amerikalı Trotskist örgüte de sirayet etmişti. Dolayısıyla POR'un hatalı yönelişi istisnai değildi. Bir istisna olan bu hatanın Trotskizmin ciddi bir siyasi etki kazandığı ve sosyalist devrim lehine son derece elverişli koşulların ortaya çıktığı bir ülkede işlenmiş olmasıydı. Öyleyse POR'u işçi sınıfına ve devrime ihanetle suçlayarak meseleyi kapatmak kolaycılık olur. Önemli olan Bolivya'daki büyük hatadan bütün IV. Enternasyonal'in sorumlu olduğunu tespit etmek ve bu hataya katkıda bulunan bütün unsurları belirleyerek IV. Enternasyonal'in yeniden inşasını ve özellikle de Latin Amerika'da yeni devrimci yükselişlere müdahaleyi bu hataları tekrar etmeksizin gerçekleştirebilmektir. Bu yazı, bu yoldaki çabalarımıza katkı sağladığı ölçüde amacına ulaşmış demektir.